

mijnstreek

2023

NUMMER 1

THEMA

De karmelitaanse relaties van de familie Van Grunsven

MERKWAARDIG VERHAAL(D)

Joods paar vermoord
in Voerendaal

PORTRET

Fons Grond Van leerling-mijnmeter tot
buitengewoon hoogleraar

HISTORISCH ACTUEEL

Archief van de toekomst;
Historisch Centrum Limburg
in Vrieheide

Omslag voorkant: Christus Koningkerk
in Vrieheide-Heerlen. Foto: Klaus
Tummers

Omslag achterkant: Depot Historisch
Centrum Limburg in Vrieheide-Heerlen.
Foto: R. Braad

Colofon

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door subsidies van de Gemeenten Heerlen en Brunssum. Nadruk van artikelen of gedeelten daarvan zonder schriftelijke toestemming van de redactie is verboden. De inhoud van de ondertekende artikelen blijft voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers.

Uitgave: Stichting Historische Kring 'Het Land van Herle'
Opbraakstraat 62, 6432 BP
Hoensbroek.
Tel. 06-29518257.
E-mail:
redactie@MijnStreek-Parkstad.nl
website:
www.MijnStreek-Parkstad.nl
Bankrekening:
NL 86 INGB 0002 0699 07
(BIC: INGBNL2A) t.n.v. Het Land van Herle, Heerlen

Bestuur: W. Terpstra, voorzitter,
drs. A. Quaedackers, secretaris;
H. Otten, penningmeester; P. Borger;
R. Braad; mr. ir. J. Smeets.

Redactie: R. Braad, hoofdredacteur;
drs. K. Linders, redactiesecretaris;
drs. A. Quaedackers, eindredacteur;
drs. J. Dohmen; dr. F. Gerards;
F. Patelski; J. Reinaerts; drs. D. Smeets-Habets.

Richtlijnen voor de auteurs:
Artikelen kunt u per post of liever per mail sturen naar de redactie. Nadere richtlijnen voor het aanleveren van kopij vindt u op de website of worden op verzoek toegezonden.

ISSN: 2468-6166
Jaargang 8 – 2023

Verschijnt driemaandelijks.
Abonnementen per jaar à € 23,00 of € 22,00 bij automatische incasso.
Looptijd van een abonnement is uitsluitend per kalenderjaar. Bij tussentijdse bestellingen worden reeds verschenen nummers van dat jaar nageleverd.
Prijs van dit nummer: € 6,50
excl. porto- en verpakingskosten.

Vormgeving: Lieke Boumans-Willems
Druk: CPF XL Communication,
Landgraaf

Over helden onder de slechteriken

In *MijnStreek* worden met enige regelmaat artikelen gepubliceerd over de Tweede Wereldoorlog en dan gaat het soms over 'slechte' Duitsers en/of 'slechte' Nederlanders die met de Duitsers hebben geheuld. Niemand had meer verwacht dat op het Europese continent ooit nog een oorlog zou woeden. De Joegoslavische oorlogen in de jaren negentig logenstraften deze verwachtingen en afgelopen jaar werd Europa wederom ruw opgeschrikt uit zijn zoete droom van eeuwige pais en vree door de Russische invasie in Oekraïne. Via de dagelijkse beelden op tv en de berichten in de krant zijn we getuige van grootscheeps en volkomen zinloos geweld. En natuurlijk zijn de Russen, met hun folter- en martelkamers, nu de slechteriken. Ik ben echter geneigd om daar een kanttekening bij te plaatsen.

Die Russische soldaten hebben namelijk niet voor die oorlog gekozen, maar worden van hogerhand ideologisch dusdanig gemanipuleerd en vervolgens verplicht en gedwongen om te vechten. Dat zich onder die Russische soldaten ook slechteriken bevinden staat buiten kijf, maar dat geldt niet voor iedere Russische militair. In iedere oorlog, zoals dat bijvoorbeeld ook geldt voor de koloniale oorlog van Nederland in het voormalige Nederlands-Indië, bevinden zich onder de soldaten slechteriken. Berucht was bijvoorbeeld kapitein Raymond Westerling (1919-1987) die door zijn toepassing van excessief geweld veel slachtoffers heeft gemaakt. Hierbij is het overigens de vraag of hij dit deed op eigen initiatief of in opdracht van de Nederlandse regering.

In iedere oorlog bevinden zich onder de zogenaamde slechteriken echter ook helden. Journalist Frits Barend vertelde ooit tijdens een talkshow op de tv dat in Den Haag tijdens de Tweede Wereldoorlog huiszoekingen werden gedaan naar verborgen Joden. Een Duitse soldaat liep hierbij in een huis de trap omhoog en opende een kamer waarin een Joodse vrouw zat en nog een andere kamer waar een aantal Joodse kinderen zaten. Daarna liep hij de trap af en rapporteerde aan zijn meedieren: 'Es sind keine Juden da!'. Die Duitse soldaat was een held. Hij lapte omwille van de menselijkheid het motto 'Befehl ist Befehl' letterlijk aan zijn laars. En een van de leden van de redactie van *MijnStreek* vertelde dat toen zijn vader na de Tweede Wereldoorlog getraumatiseerd uit een Duits strafwerkkamp terugkeerde het de Duitsers waren die zijn leven hadden gered, niet de Nederlanders. Het is heel jammer dat we tijdens of na een oorlog meestal helemaal niets vernemen over dit soort echte helden.

Frans Gerards

INHOUD

Thema

- 4 De karmelitaanse relaties van de familie Van Grunsven
Antoine Jacobs

Thema

- 9 De president-schepen van Heerlen Jan Gerard Schaessberg
Beledigd, bedreigd en mishandeld (1790)
Frans Gerards

Historisch actueel

- 15 Archief van de toekomst; Historisch Centrum Limburg
in Vrieheide-Heerlen
Roelof Braad

Portret

- 21 Fons Grond
Van leerling-mijnmeter tot buitengewoon hoogleraar
Harry Strijkers

Merkwaardig verhaal(d)

- 27 Joods paar vermoord in Voerendaal
Marcel Krutzen

Aangestipt

- 32 Diane Smeets-Habets, Frans Gerards, Funs Patelski, Joost Reinaerts,
Koos Linders en Roelof Braad

ANTOINE JACOBS

Dr. Antoine Jacobs is freelance historicus en docent geschiedenis. Hij is verder onder meer voorzitter van de commissie Kerkgeschiedenis van het LGOG en lid van de Historische werkgroep 'Het Land van Herle'.

De karmelitaanse relaties van de familie Van Grunsven

In het Liber Amicorum Roelof Braad heb ik de stichting van het karmelitessenklooster Flos Carmeli beschreven.¹ Burgemeester Marcel van Grunsven bemoeide zich daar uitdrukkelijk mee. Dat is niet geheel toevallig, want de Van Grunsvens waren via moederskant 'verbonden' met de orde van de karmelieten. Marcel van Grunsvens jongere broer Henri was zelfs enige jaren frater-karmeliet en promoveerde bij Titus Brandsma.

De familie Van Grunsven-Verzett

Marcellus Franciscus van Grunsven, ambtenaar ter secretarie bij de gemeente Zeeland (Noord-Brabant), werd in maart 1891 door de gemeenteraad van Gennep benoemd tot gemeentesecretaris. Van Grunsven had ambitie. Hij trad als bestuurslid toe tot een op te richten Limburgse vereniging van gemeenteambtenaren die zich als afdeling aan zou sluiten bij de 'Nederlandse Bond van gemeenteambtenaren'.² In augustus 1897 werd hij tevens gemeentesecretaris van buurgemeente Ottersum.³ Daar had Van Grunsven al geruime tijd gewerkt als waarnemend secretaris. In 1903 werd Van Grunsven burgemeester van Ottersum. Hij overleed op 22 oktober 1919 op 55-jarige leeftijd.

Van Grunsven trad op 8 mei 1894 in het huwelijk met Aldegonda Verzett.⁴ De familie Verzett was een ingezeten Gennepse familie, waaruit drie karmelieten voortkwamen: Francus (1840-1912), Benedictus en Marcellianus (later Everardus genoemd). Benedictus Verzett (1883-1940) was Aldegonda's broer. Marcellianus Verzett (1911-1987) was de zoon van Aldegonda's andere broer Hendrik.

Pater Benedictus Verzett in 1918. Detail uit een groepsfoto. Fotocollectie NCI

Henri van Grunsven

Het echtpaar Van Grunsven-Verzett kreeg vijf kinderen van wie er vier de volwassen leeftijd bereikten: dochter Jo en de drie zonen Marcel, Jan en Henri.⁵ Henri – binnen de familie werd hij Harry genoemd – werd op 29 maart 1904 te Genep geboren.⁶ Hij zal ter plaatse de lagere school bezocht hebben. Zijn gymnasiale studies volgde hij aan het Sint-Canisiuscollege van de jezuïeten in Nijmegen. Hij slaagde daar in juni 1924 voor zijn eindexamen.⁷

Henri van Grunsven begon op 7 september 1926 aan het noviciaat bij de karmelieten te Boxmeer. Hij nam de kloosternaam Justinus aan. Gelijk met hem begon de Sittardse apothekerszoon Zef (kloosternaam Theophilus) Timmers aan het noviciaat.⁸

Het noviciaat was niet bedoeld als opleiding maar als vormingstraject. Er heerste een Spartaans regime van strikte gehoorzaamheid, zonder enige luxe. De novicen sliepen in onverwarmde cellen op strozakken. Stromend water was er niet en het ontbijt bestond uit koffie met een stuk droog brood. De novicemeester deed zijn best om alle tekenen van trots of eigendunk van de novicen aan de kaak te stellen. De lessen bestonden uit ordesgeschiedenis en onderricht in de regels en gebruiken van de orde. Verder lazen de novicen vooral stichtelijke lectuur en moesten zij een strikt stilzwijgen bewaren. Niet iedereen kon dit noviciaat aan.⁹

Op 14 september 1927 legde Justinus van Grunsven zijn kleine professie af. Hij was niet langer novice en werd toegelaten tot de filosofische en theologische studies.¹⁰ Pater Titus Brandsma, als hoogleraar filosofie sedert 1923 verbonden aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, had begin 1927 het kloostertje 'Sedes Sapientiae' (Zetel der Wijsheid) aan de Kronenburgersingel geopend.¹¹ Getalenteerde fraters konden daar onder zijn supervisie universitaire studies volgen. Op 15 september 1927 werden zowel Theophilus Timmers als Van Grunsven uitverkoren om naar Nijmegen te gaan. Zijn volgden geen lessen in Merkelbeek en Oss, waar de studiehuisen van de Orde zich toen bevonden, maar in Nijmegen onder supervisie van Brandsma. Timmers studeerde kunstgeschiedenis en Van Grunsven filosofie. De overige bewoners van 'Sedes Sapientiae' waren de paters Titus Brandsma en Herman Jozef Denteneer, de fraters Borromeus Tiecke en Johannes

Henri van Grunsven als burgemeester van Horst. Collectie Museum de Kantfabriek te Horst. Foto: Mathieu Koch

Soreth van Rooy en lekenbroeder Joseph Pelgrim.¹²

Van Grunsven maakte de verhuizing van het kloostertje aan de Kronenburgersingel naar 'De Doddendaal' mee. Dit voormalige ziekenhuis werd in 1929 verbouwd tot karmelietenklooster. Timmers maakte de ontwerpen voor de gebrandschilderde ramen waarin symbolen van Maria verwerkt waren.¹³ Brandsma vierde op 17 juni 1930 in het bijzijn van familie en confraters tevens zijn zilveren priesterjubileum in 'De Doddendaal'. Bij die gelegenheid werd ook een groepsfoto gemaakt, maar Justinus van Grunsven staat – voor zover valt na te gaan – niet bij de leden van de Nijmeegse gemeenschap.¹⁴

Uittreding en proefschrift

Mogelijk hing zijn afwezigheid op de foto samen met het gegeven dat frater Justinus van Grunsven zich binnen de Karmel niet meer thuis voelde. Medio maart 1930 wilde provinciaal Cyprinus Verbeek hem naar huis sturen. Titus Brandsma reageerde hier verbaasd op. Er was afgesproken dat Justinus eerst nog zijn kandidaatsexamen mocht afleggen. "(...) ik heb hem dat ook namens U gezegd onder de bemerking nochtans dat die tijd niet als proeftijd moest worden aangezien, doch alleen als bewijs dat U zooveel vertrouwen in hem stelde dat hij niet onmiddellijk behoefde heen te gaan", aldus Brandsma. Dat vertrouwen mocht men hebben, want Justinus deed de laatste weken zijn best om zich te beteren. Hij behoefde nog slechts twee examens af te leggen. Brandsma

*Karmelietenklooster
Sedes Sapientiae in De
Doddendaal te Nijme-
gen. Fotocollectie NCI*

*Deken Nicolaye bij de
eerste steenlegging van
het karmelitesenkloos-
ter aan de Putgraaf.
Fotocollectie NCI*

wilde het besluit van Verbeek om Van Grunsven weg te sturen niet in twijfel trekken, maar vroeg nogmaals om uitstel.¹⁵ De bronnen zwijgen over de aanleiding tot de voorgenomen verwijdering. Dat Brandsma het voor hem opnam, typeert hem. Hij zette zich voor de volle honderd procent in voor zijn studenten, ook als die ontevreden over hem waren en zelfs als zij een klacht tegen hem indienden. Hij was de zachtmoedigheid zelve, maar ook een pietje-precies, waardoor een studie- en promotietraject bij hem lang duurde.¹⁶ Op 15 mei slaagde Van Grunsven voor zijn kandidaatsexamen.¹⁷ Brandsma's brief had het gewenste succes. Eind mei wees Brandsma Van Grunsven aan om in de universiteitsbibliotheek oude handschriften te fotograferen voor het 'Instituut voor de Geschiedenis van de Mystiek', waarvan hij, Brandsma, directeur was.¹⁸ Ondanks het feit dat frater Justinus weer in het gareel liep, waren zijn dagen binnen de Karmel geteld. Eind augustus werd binnen het ordesbestuur gestemd over de vraag of hij wel of niet tot de grote professie werd toegelaten. De uitslag was twee voor en drie tegen. Met het oog op zijn karakter werd hem later door de nieuw gekozen Provinciaal dr. Athanasius van Rijswijk, de raad gegeven de Orde vaarwel te zeggen. 'Op 17 september (1930) vertrok hij', staat in de kroniek van Nijmegen.¹⁹ Justinus werd weer Henri. De band met de Karmel was verleden tijd, maar die met pater Titus Brandsma bleef bestaan. Hij studeerde verder onder diens leiding en schreef een proefschrift over de uit Berg en Terblijt stammende Leuvense filosoof Gerhard Casimir Ubaghs (1800-1875). Hij promoveerde onder Brandsma's supervisie op 3 juli 1933 te Nijmegen. Ook voor de hoogleraar-karmeliet was dat een bijzonder moment, want Van Grunsven was zijn eerste promovendus.²⁰

Het proefschrift kreeg opmerkelijk genoeg – zoveel promoties waren er toen nog niet in Nijmegen – nauwelijks aandacht in de (katholieke) pers. Pas op 14 december 1933 stond er een bespreking in het *Limburgs Dagblad*.²¹ Ter verontschuldiging werd erbij vermeld dat de actuele politieke ontwikkelingen het niet hadden toegelaten eerder in te gaan op deze dissertatie. Mogelijk wilde de redactie tevens de verkoop van het proefschrift, waarvan zij als uitgever optrad, aanjagen. Henri van Grunsven ging na zijn promotie niet verder in de wetenschappelijke wereld. Hij ging aan het werk in de secretarie van de gemeente

Aarle-Rixtel om daarna aan de slag te gaan bij de provinciale griffie in 's-Hertogenbosch. Met ingang van 15 november 1935 werd hij benoemd tot burgemeester van Horst.²² In 1952 werd hij burgemeester van Weert, waar hij in 1969 met pensioen ging en in 1992 overleed.

Hoogleraar filosofie
Gerard Casimir Ubaghs.
Uit: *De Katholieke
Encyclopaedie*

Marcel van Grunsven

Marcel van Grunsven

Henri's broer Marcel van Grunsven werd in 1926 burgemeester van Heerlen. In die hoedanigheid spande hij zich samen met deken Nicolaye van Heerlen in om een karmelitesenklooster naar de stad te halen. Ofschoon zijn heeroms 'geschoeide' karmelieten waren, poogde Van Grunsven in juni 1927 de ongeschoeide karmelitessen van Den Bosch te bewegen om naar de Mijnstreek te komen.²³ Deken Nicolaye had echter zijn twijfels. De Bossche karmelitessen hadden te weinig geld om een klooster te vestigen. Bovendien kenden zij geen dagelijkse aanbidding van het Allerheiligste. Nicolaye had inmiddels vernomen dat de

karmelitessen van Boxmeer-Elzendaal zich te Heerlen wilden vestigen. Van Grunsven pleitte nog in september 1927 voor de komst van de zusters van Den Bosch. In oktober koos bisschop Schrijnen voor de zusters van Elzendaal. De karmelitessen vestigden zich op 12 augustus 1930 in Heerlen, in het oude kloostertje aan de Gasthuisstraat. Frater Theophilus Timmers voorzag het altaar in de kloosterkapel van nieuwe schilderijen.²⁴

Het huwelijk van Marcel van Grunsven met de uit Reuver stammende Gertie Janssen werd op 8 mei 1930 ingezegend door zijn heerroom Benedictus Verzett, die daarbij geassisteerd werd door een aantal andere geestelijken onder wie deken Nicolaye van Heerlen. Titus Brandsma was als 'ceremoniaris' bij deze plechtigheid aanwezig. Hij kende de familie Verzett en via Henri ook de Van Grunsvens.

Toen het oude kloostertje aan de Gasthuisstraat niet langer geschikt bleek, overwogen de karmelitessen nieuwbouw. Onder leiding van deken Nicolaye en burgemeester Van Grunsven werd een comité geformeerd dat geld zou inzamelen voor het nieuwe klooster. Mevrouw Van Grunsven stond aan het hoofd van een damescomité dat zich inspande om gebruiksvoorwerpen – servies, bestek, keukengerei, linnengoed e.d. – in te zamelen voor het klooster dat zou verrijzen aan de Putgraaf. Op 13 oktober 1935 legde deken Nicolaye de eerste steen. De nieuwbouw – de huidige Luciushof – werd op 15 juli 1936 opgeleverd en precies een maand later onder grote publieke belangstelling ingezegend.

Of burgemeester Van Grunsven in latere jaren nog contacten onderhield met de karmelieten of karmelitessen is helaas niet bekend.

Noten

- 1 Antoine Jacobs, 'Bidden tot behoud des Geloofs in de Mijnstreek', in: K. Linders, A. Quaedackers e.a. (red.), *Varia Historia* (Heerlen 2018) 237-259.
- 2 *Maas- en Roerbode*, 25-8-1896.
- 3 *Maas- en Roerbode*, 12-3-1891; *Maas- en Roerbode*, 25-8-1896.
- 4 A. van Grunsven-Verzett overleed op 15 maart 1975 in de gezegende leeftijd van 105 jaar te Heerlen. *Limburgs Dagblad*, 18-3-1975.
- 5 Johanna Francina Allegonda Elisabeth Maria (1895-1985), Marcellus Franciscus Gerardus Maria (1896-1969), Johannes Franciscus Gerardus Maria (1899-?), Maria Francisca Adriana Constantia (1901-1901) en Hendricus Adrianus Constantius Maria (1904-1992).
- 6 Dat hij Harry genoemd werd, is mij medegedeeld door zijn neefje, de heer B. van Grunsven (30-11-2018).
- 7 *Limburger Koerier*, 26-6-1924.
- 8 Kees Schutgens, 'Prof. dr. J.J.M. Timmers', in: G. Janssen e.a. (red.), *Timmers werk. Opstellen over prof. Timmers en de kunst van het Maasland* (Sittard 2007) 17-20 en idem, 'De verlovings van Zef Timmers en Dora Croonen; een postscriptum', *Historisch Jaarboek Het Land van Zwentibold XXVIII* (2007) 174-178.
- 9 Antoine Jacobs, *Kroniek van de Karmel in Nederland 1840-1970* (Hilversum 2017) 215-218.
- 10 Nederlands Carmelitaans Instituut (NCI), Archief Provincie (AP) 438, *Annalen Carmelietenklooster Nijmegen*, 3.
- 11 Titus Brandsma werd op zondag 15 mei 2022 door paus Franciscus heilig verklaard.
- 12 *Naamlijst der leden* (november 1927) 6.
- 13 Van deze ramen is niets bewaard gebleven als gevolg van het bombardement op Nijmegen in 1944. Er zijn ook geen ontwerpen of foto's bewaard gebleven.
- 14 De foto is afgedrukt bij Kees Schutgens, 'Prof.dr. J.M. Timmers', 18.
- 15 NCI, Titus Brandsma Archief (TBA) 32/15, brief Brandsma aan C. Verbeek, Nijmegen, 14 maart 1930.
- 16 Ton Crijnen, *Titus Brandsma. De man achter de mythe. De nieuwe biografie* (Nijmegen 2008) 175-176.
- 17 NCI, AP 438, 13.
- 18 NCI, TBA, op 69-043, brief Brandsma aan bibliothecaris Cornelissen, Nijmegen, 27-5-1930.
- 19 NCI, AP 438, 14. Verder commentaar ontbreekt.
- 20 A.J.M. Dobbelaar, *Hora est. Bibliografie van de proefschriften Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998* (Nijmegen 1998) 5, nr. 37.
- 21 'Gerhard Casimir Ubaghs. Een groot Limburger in een vervalperiode der wijsbegeerte', in: *Limburgsch Dagblad*, 14-12-1933. Er staat geen auteursnaam bij dit artikel.
- 22 Over Henri van Grunsvens optreden als burgemeester is enige informatie te vinden in het artikel 'Geschiedenis van de Mèrthal' op www.merthal.nl/download/48679 (geraadpleegd 6-3-2023).
- 23 De term 'geschoeide karmelieten' (en karmelitessen) kwam in zwang na de afsplitsing van de ongeschoeide ordestak in 1596, maar is geen officiële benaming. De laatsten noemden zich officieel Ordo Carmelitarum Discalceatorum (OCD). Het ongeschoeid zijn – als teken van nederigheid – is in hun naam verwerkt. De oudere ordestak handhaafde zijn naam Ordo Fratrum Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo (afgekort tot O.Carm) en noemt zich ook wel karmelieten van de oude observantie.
- 24 Antoine Jacobs, 'Bidden tot behoud des Geloofs', 237-259.

De president-schepen van Heerlen Jan Gerard Schaessberg

FRANS GERARDS

Dr. Frans Gerards is lid van onze redactie en de historische werkgroep 'Het Land van Herle'. Hij bestudeert aspecten van de geschiedenis van deze regio.

Beledigd, bedreigd en mishandeld (1790)

Op 2 en 3 februari 1790 werd de president-schepen van de Vrijheid en Hoofdbank van Heerlen, Jan Gerard Schaessberg, door Hubert Scheepers, woonachtig in het in Heerlen gelegen Manhuis, beledigd, bedreigd en mishandeld.¹ In deze bijdrage wordt eerst het geschil tussen Scheepers en Schaessberg dat de aanleiding vormde voor Scheepers gewelddadige acties tegen Schaessberg uit de doeken gedaan. Vervolgens wordt besproken hoe Scheepers zich op de president-schepen probeerde te wreken. Voor de samenstelling van deze bijdrage zijn de criminele procesdossiers van de Staatse Raad van Brabant geraadpleegd.²

Het geschil

Het geschil tussen Schaessberg en Scheepers dat zorgde voor veel commotie en ophef had betrekking op een eikenboom. Met name had dit geschil betrekking op de vraag wie de eigenaar was van die boom: Hubert Scheepers of Gerardus Wetzels.³ Op de dag van vandaag zou dit geschil een ideale klus zijn geweest voor de Rijdende Rechter. De boom in kwestie echter was ondertussen al gekapt en het hout was publiekelijk verkocht door de Heerlense notaris Jan Hendrik Gottfried Lamberts en wel voor een bedrag van achttien gulden. De vraag was nu wie die achttien gulden toekwam: Hubert Scheepers of Gerardus Wetzels.

Met deze kwestie hadden zich in het verleden meerdere landmeters bemoeid waaronder Antonius Wilmar uit Meerssen en Jan Gerard Schaess-

berg. Als landmeter had Schaessberg vastgesteld dat het bedrag van achttien gulden Wetzels toekwam en niet Scheepers, wat uiteraard tegen het zere been van Scheepers was. Scheepers was ervan overtuigd dat Schaessberg de kwestie onjuist had beoordeeld en dat hij hem dus een oor had aangenaaid. Schaessberg van zijn kant was ervan overtuigd dat hij als landmeter naar eer en geweten had gehandeld.

Op zondag na de hoogmis

Op zondag 2 februari 1790 was Schaessberg na de hoogmis naar het huis van Gerardus Penners bij het kerkhof gegaan om daar met de griffier Schils van de Keurkeulse Mankamer, het in Heerlen gevestigde leenhof van de keurvorst, tevens aartsbisschop van Keulen, enkele zaken betreffende de Mankamer te bespreken. Toen hij bij Penners binnenkwam, trof hij daar ook Scheepers aan die hem onmiddellijk aansprak over de kwestie van de eikenboom. Over deze kwestie voerde Scheepers ondertussen een procedure tegen Gerardus Wetzels bij het schepengerecht van Heerlen.

Toen Scheepers Schaessberg zag, viel hij tegen hem uit met de woorden: *"Gij hebt doens gesproken en gedaan als een slegte kaerel, maar niet als een braef man, in duyvels naam, en als ik dig op een andere plaats hadde, ik zoude dig wat ander seggen"*. Scheepers zei dit in aanwezigheid van Dionisius Schils, Gerardus Penners en zijn vrouw, hun drie zonen en hun knecht. Vervolgens pakte Scheepers Schaessberg al vloekend en tierend

Ansichtkaart met dorpsfiguur 'D'r Scheeve Fräns' en het destijds zo genoemde Emmaplein tijdens de verbetering en aankleding van het plein na de bouw van het nieuwe postkantoor, links op de foto. Rechts op de foto, het laatste huis, is het 'Manhuis', zetel van de voormalige Keurkeulse Mankamer. Collectie: HCL-Rijkheyt

vast bij zijn kamizool en schreeuwde: "Ig worp dig teegens den solder aan, dou waerst dog nog maar een leerjonge, dou moest zwijgen, en het mag seggen Wilmaar of den duyvel met zijn moer, den boom is mijns, en dan segt men nog, dat ik een groot dief ben, den Advocaat schrijft dat wij hadden ons wel verstaan, maar daar zijn agterblasers geweest die hebben zulks verhindert, maar den duyvel zal ... Ik woude dat ze van den boom galgen maakte in S'Duyvels naam".

Uit deze woedeaanval van Scheepers kan worden opgemaakt dat hij Schaessberg niet competent had geacht als landmeter, hij vond hem maar een leerjongen. Bovendien waren er 'agterblasers' geweest, personen die zich achter Scheepers' rug en ten nadele van hem met de kwestie hadden bemoeid en naar wie Schaessberg zou hebben geluisterd. Verder valt op dat hij Schaessberg tutoyeerde met 'dig' en 'dou'.

Schaessberg zelf liet op dat moment ogenschijnlijk al dat gescheld en getier van Scheepers gelaten over zich heen gaan en zei: "Wat een ander doet, raakt mij niet!". Daarna ging hij echter direct

weg. Hij deed alsof het hem allemaal koud liet, maar zoals uit het vervolg zal blijken, had het hem wel degelijk geraakt.

Notariële aanzegging

Thuis aangekomen zette Schaessberg namelijk alles wat hem die ochtend bij Penners op het kerkhof was overkomen onmiddellijk op papier en hij overhandigde dit verslag aan notaris Jan Hendrik Gottfried Lamberts. Daarbij verzocht hij de notaris vanwege de smaad en beledigingen die hem door Scheepers waren aangedaan en de schade die hij hierdoor zou kunnen lijden over te gaan tot een notariële aanzegging.⁴

Een notariële aanzegging of insinuatie was een bekendmaking waarmee iemand ter verzekering van zijn rechten zijn wil met betrekking tot een zaak uitdrukkelijk ter kennis bracht aan degene die hem had benadeeld. Bevoegd om een aanzegging te doen was de notaris, mits deze vergezeld was van twee getuigen. De kwestie waar het om ging diende daarvoor ordelijk, kort

De Emmastraat rond 1900. Op de achtergrond het oude schutterslokaal (huis 'De Helm'). Rechts hotel 'De Kroon', voorheen burgemeesterswoning en vergaderzaal van het hoofdschepensbankbestuur met rechts op de voorgrond slagerij Pasmans (het voormalige Manhuis), zetel van de Keurkeulse Mankamer te Heerlen. Collectie: HCL-Rijkheyt

en krachtig op papier te worden gezet en aan de persoon in kwestie, in dit geval dus Scheepers, door de notaris hardop te worden voorgelezen. Daarna werd de geïnsinueerde om een antwoord gevraagd. Was dat antwoord een hele of gedeeltelijke ontkenning dan werd door de notaris protest aangetekend. Na afloop werd door de notaris een verslag van de aanzegging opgemaakt dat aan de opdrachtgever, Schaessberg dus, werd overhandigd.

Een dag later, op maandagochtend 3 februari, bracht notaris Lamberts met twee getuigen, Nicolaas Nijssen uit Heerlen en Hendrick van de Berg uit Welten, een bezoek aan het Manhuis om Scheepers de notariële aanzegging hardop voor te lezen. Toen de notaris daarmee klaar was, ant-

woordde Scheepers: "Het is so niet gepasseert, als het daar staat, dog alleen het geene wat ik gisteren ten huijze van Gerard Penners op den kerkhof met D'Heer Requirent gedaen en gesegt hebbe houde ik nog staende". Omdat dit antwoord een gedeeltelijke ontkenning was, tekende de notaris protest aan. Dit kon voor Scheepers verdere juridische gevolgen hebben. De notariële aanzegging kon in een gerechtelijke procedure namelijk als bewijsmateriaal worden gehanteerd.

Belaagd en bedreigd in zijn eigen huis

Dat Schaessberg Scheepers op de ochtend van 3 februari een notaris had gestuurd om een notariële aanzegging te doen viel bij Scheepers niet

In de Gevangentoren, die in beheer is van carnavalsvereniging De Winkbülle, is de functie van gerechtskamer ook nu nog af te lezen aan de hardstenen boogconstructie tegen de muur, aan de oostkant van de eerste verdieping. Binnen die boogconstructie moet vroeger een schildering van het laatste oordeel, een zogenaamd gerechtstafereel, gezeten hebben. Foto: Egidius Weerts, Heerlen

De blindboog bij de ontdekking tijdens de restauratie van de gerechtskamer in 1975. Collectie: HCL-Rijkheyt

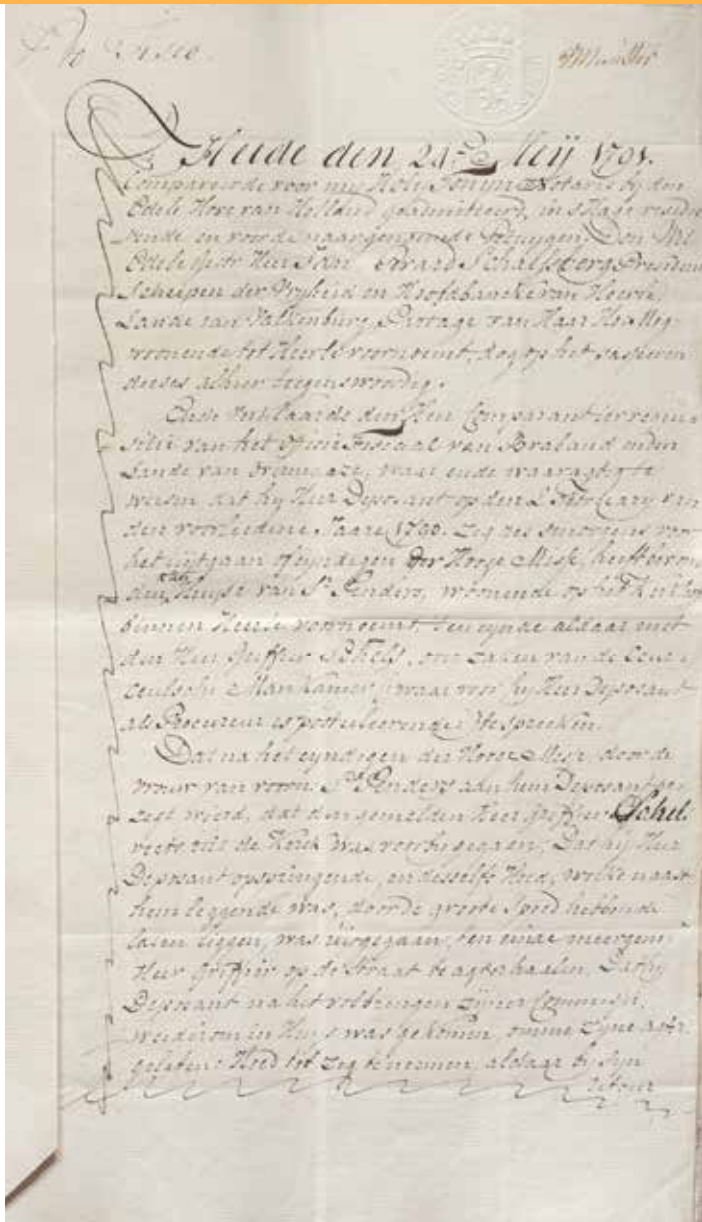
in goede aarde. Integendeel, hij ging er helemaal van over de rooie. Diezelfde dag nog, 's middags tussen twaalf en een uur, stond Scheepers de president-schepen namelijk voor zijn huis op te wachten. Schaessbergs huis bevond zich in de directe nabijheid van het huis van notaris Lamberts, het huis de Kroon.⁵ Scheepers stond daar te vloeken, te tieren en te schreeuwen waardoor zich voor Schaessbergs huis ondertussen meerdere omstanders hadden verzameld. Scheepers riep toen: *“Zo den Scheepen Schaessberg van den Toren of gerechtskamer afkomt, dan zal ik hem verscheuren zo hij in mijn handen komt”*. Scheepers wist dus dat Schaessberg nog niet thuis was, maar hij wist ook dat de schepen ieder ogenblik thuis zou kunnen komen zodra hij zijn werkzaamheden in de gerechtskamer in de Gevangentoren had beëindigd.

Schaessberg zelf wist ondertussen nog van niets. Omstreeks het middaguur ging Schaessberg, na beëindiging van de ordinaire gerechtsdag, samen met zijn collega de schepen Schultze op weg naar huis. Toen hij zijn huis naderde, zag hij dat zich daar een hoop volk had verzameld onder wie Scheepers. Deze riep: *“Schaessberg heeft gedaan als een schelm, ik seg het nog eens, en hij wil mij ook nog Notaris en getuijgen sturen”*.

Bij zijn huis aangekomen ging Schaessberg on-

middellijk naar binnen waarbij hij echter werd achtervolgd door Scheepers en Nicolaes Willem Ross, die een stok in zijn handen had. In huis pakte Scheepers Schaessberg vast bij zijn jas die hij in stukken scheurde. En terwijl hij stond te vloeken en te schreeuwen zei hij: *“Waarom has tou mig eene Notaris geschikt?”*. Hierop antwoordde Schaessberg: *“Ja, ik heb uw eenen Notaris gestuurd”*. Schaessberg was op dat moment echter niet alleen in huis. Zijn zus Johanna Sophia, die gehuwd was met Matthijs Nicolaes Nijssen en eveneens woonachtig was in Heerlen, was er ook. Zich bewust zijnde van het gevaar waarin haar broer verkeerde, opende zij de ramen van het huis en begon om hulp te roepen. Ondertussen trok haar broer zich terug in een hoek van de keuken waar hij een pennenmes pakte en tegen Scheepers zei: *“Den Eerste die mij wederom aanraakt, zal ik steecken of snijden dat er de darmen op de grond rollen”*⁶. Scheepers pakte toen de bij de haard gelegen vuurtang op waarmee hij Schaessberg zijn hersens wilde inslaan. Ross, met een stok in zijn handen, zei toen tegen Schaessberg: *“Schaessberg, leg dein Mes af”*.

Ondertussen waren op het hulpgeroep van Schaessbergs zus verschillende personen het huis binnengekomen. Die grepen Scheepers onmiddellijk vast en zij probeerden te verhinderen dat

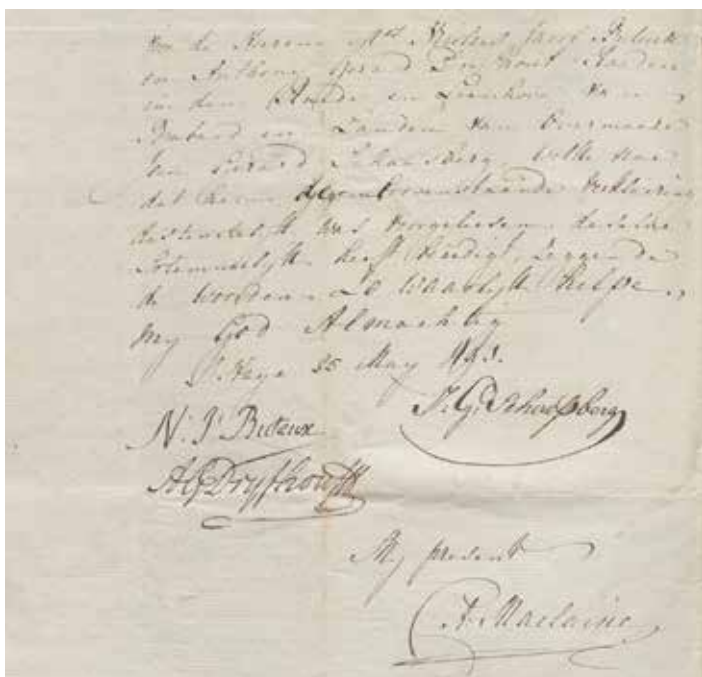
Eerste en laatste bladzijde van de akte van 24 mei 1791 met de verklaring van Van Schaessberg voor de commissarissen van de Raad van Brabant.

Scheepers Schaessberg met de vuurtang zou slaan. Scheepers begon toen, terwijl hij worstelde om zich los te rukken, met de vuurtang wild om zich heen te slaan waarbij hij verschillende gaten in de muren sloeg. Uiteindelijk werd Scheepers het huis uitgezet waarbij hem de vuurtang werd afgenomen. Op straat beland begon Scheepers opnieuw te schreeuwen: "Hij treckt een mes, mordieu, zijn dat Scheepenen, zij moesten allen opgehangen worden, het zijn alle schelmen".

Toen Scheepers weer buiten was, deed Schaessbergs zus de deur op slot zodat Scheepers niet opnieuw naar binnen kon komen. Al doende hoorde ze Scheepers nog roepen dat hij Schaessberg zijn armen en benen zou breken als hij hem op straat zou tegenkomen. Uit het raam kijkend zag ze ook nog hoe Scheepers Matthijs Claessen, een knecht van de advocaat Lamberts die had geholpen om Scheepers het huis uit te zetten, bij zijn hoofd vastpakte en op de grond smiet terwijl Ross Claessen met zijn stok sloeg.

Beklag bij de Staatse Raad van Brabant in Den Haag

Kennelijk is door de vice-schout van Heerlen naar aanleiding van dit voorval geen actie ondernomen om Scheepers vanwege zijn gewelddadige acties strafrechtelijk te vervolgen. Dat moet voor Schaessberg een reden zijn geweest om zijn beklag over Scheepers te doen bij het hoogste rechtscollege in de Landen van Overmaas, namelijk de Staatse Raad van Brabant in Den Haag. Vaststaat in ieder geval dat Schaessberg op 24 mei 1791 in Den Haag was waar hij tegenover commissarissen uit de Raad, mr. Nicolaes Jacob Butaux en mr. Anthony Gerard Drijfhoutt, onder ede een verklaring aflegde over alles wat hem door Scheepers was aangedaan. De Raad besloot daarna een onderzoek in te stellen dat werd opgedragen aan de uit Hoensbroek afkomstige drossaard van Mechelen aan de Maas, Johannes Gasparus Servatius de Limpens, een van de beste Limburgse juristen van zijn tijd.⁷ Op 19 en 20 juli 1791 was De Limpens in Heerlen waar hij, vergezeld van de gedelegeerde schepenen A. Wilmar en J.J. Simons, verschillende getuigen een ver-

Het Heerlense 'Op de kerkhof', tegenwoordig Pancratiusplein, aan het eind van de 19de eeuw. De woning van Penners lag aan dit plein. Collectie: HCL-Rijkheyt

hoor afnam. Na afloop van de verhoren schreef De Limpens een verslag dat hij opstuurde aan de Staatse Raad van Brabant in Den Haag. In dat verslag noteerde hij dat Scheepers de president-schepen Schaessberg niet alleen had beledigd, maar hem bovendien tot in zijn eigen huis had achtervolgd, zijn jas had gescheurd en Schaessberg had willen slaan met een vuurtang. Daarom stond het voor De Limpens vast dat Scheepers zich schuldig had gemaakt aan een strafbaar feit.

Slot

Uit het procesdossier van de Raad blijkt niet dat tegen Scheepers een criminele procedure werd opgestart, terwijl daar feitelijk alle aanleiding voor was. Ook uit het vonnissenregister van de Raad blijkt dat de Raad in deze casus geen uitspraak heeft gedaan.⁸ Het lijkt er dus op dat Scheepers er ongestraft mee weg is gekomen. De reden hiervoor is helaas onbekend.

Noten

- 1 In de criminele procesdossiers van de Raad van Brabant wordt de achternaam van de president-schepen geschreven als 'Schaessberg'. In het in Rijkheyt aanwezige notariële archief staat zijn achternaam genoteerd als 'Schaesberg'. In artikelen, zoals gepubliceerd in *Het Land van Herle (LvH)*, komt zijn achternaam eveneens voor als 'Schaesberg'. De president-schepen ondertekende stukken zelf echter met 'J.G. Schaessberg'.
- 2 BHIC 's-Hertogenbosch, Raad van Brabant, criminele procesdossiers, inv.nr. 447.0322. Dit stuk omvat 107 beschreven pagina's.
- 3 Zie over Hubert Scheepers: F. Patelski, 'Genealogie van de familie Merckelbach uit het Land van Herle in de 17^e en 18^e eeuw', in: *Zestig jaar vorsen in de geschiedenis. Jubileumboek Het Land van Herle 1945-2005* (Heerlen 2005) 220.
- 4 A.F.I. Gehlen, *Het notariaat in het tweeherige Maastricht* (Assen 1981) 257-259.
- 5 Het huis de Kroon, later het Volkshuis, bevond zich in de huidige Pancratiusstraat naast het huidige in de Gasthuisstraat gelegen Savelbergmuseum. Naast het huis de Kroon bevond zich het Manhuis van de Keurkeulse Mankamer. Zie: J. Horst,
- 6 'Het huis de Kroon en zijn bewoners te Heerlen in de loop der tijden', *LvH* 1 (1951) 98-101 en W. Lindelauf, 'Het Manhuis te Heerlen', *LvH* 6 (1956) 101-108.
- 7 Een pennemes was een mes dat werd gebruikt om ganzenveren tot schrijfpennen te versnijden.
- 8 Zie over Johannes Gasparus Servatius de Limpens: K.J.Th. de Limpens, 'Genealogische en biografische geschiedenis van het geslacht De Limpens', *PSHAL* 118 (1982) 30-31.
- 8 E.J.M.F.C. Broers, *Beledigingzaken voor de Staatse Raad van Brabant 1586-1795* (Assen 1996) 216-217.

ROELOF BRAAD

Roelof Braad is hoofdredacteur van MijnStreek en was vanaf 1992 tot aan zijn pensioen in 2016 achtereenvolgens stadsarchivaris en stadshistoricus van Heerlen.

Archief van de toekomst; Historisch Centrum Limburg in Vrieheide- Heerlen

Bij de opening van de dependance van het Historisch Centrum Limburg in de voormalige Christus Koningkerk in Vrieheide-Heerlen is een fraai vormgegeven boek uitgegeven. Een boek met de titel *Archief van de toekomst* bij de opening van een archiefbewaarpplaats maakt nieuwsgierig. Het bij de opening op 11 januari 2023 meegegeven boek laat de totstandkoming van de nieuwe archiefbewaarpplaats zien, zo te zien heel modern. Bij zo een titel denk ik als oud-archivaris meteen aan een futuristisch gebouw vol digitaal opgeslagen bits en bytes. Maar niets is minder waar. Aan de vorming van een e-depot (digitaal depot) wordt hard gewerkt, maar er moet nog heel wat water door de Maas en de Caumerbeek voordat dit is gerealiseerd.

Wat is het dan wel? De nieuwe locatie aan de Navolaan is een normaal opslagdepot voor vooral papieren archieven. Maar dan wel een gebouw dat modern oogt. Door gebruik te maken van de nieuwste conserveringstechnieken heeft het een binnenklimaat dat optimaal is voor de opslag van de papieren archieven. Er kan maar liefst 15 km aan archief worden opgeslagen in elektrisch bediende verrijdbare stellingen. Daarvan is nu ongeveer 6,5 km gevuld met de archieven en collecties uit de afgekeurde depots van voorheen Rijkheyt uit de toren boven het Thermenmuseum. Daarbij is er goed nieuws, zo vertelt directeur Lita Wiggers: "De archieven van de mijnbedrijven komen zodra daar de toestemming van de algemeen rijksarchivaris voor is, zo snel mogelijk naar Heerlen. We willen graag dat de mijnarchieven die in de mijnstreek gevormd zijn ook daar geraadpleegd kunnen worden."

Christus Koningkerk

De modernistische in 1965 gebouwde kerk, ontworpen door Jan Jozef Fanchamps, dreigde in 1977 vanwege lekkages en betonrot gesloopt te worden. Sloop kon worden voorkomen door in 1984 noodzakelijke reparaties door te voeren. Nadat de kerk in 2004 vanwege teruglopend kerkbezoek aan de eredienst werd onttrokken, waren er opnieuw plannen voor sloop. Door de bezwaren van onder andere het Cuypersgenootschap werd dat voorkomen. De kerk werd in 2009 op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst en, nadat de Gemeente Heerlen het gebouw in 2016 gekocht had, in 2018 op de Rijksmonumentenlijst. De gemeente kocht de kerk met het oog op onderbrenging van Rijkheyt. De uit 1977 daterende archiefbewaarpplaats aan de Coriovallumstraat was al jaren een zorgenkindje. Meerdere verbouwplannen (voor zowel Thermenmuseum als archief) haalden het niet. Er gloorde in 2016

De vernieuwde entree van de Christus Koningkerk. Foto: Klaus Tummers

Binnenzijde entree met voor de voormalige devotiekapel een herbezigd en gerestaureerd glas-in-loodraam van glaskunstenaar Eugène Laudy (1921-1995). Foto: Klaus Tummers

Het mozaïek 'Intocht van Jezus in Jeruzalem' aan de buitenkant van de devotiekapel. Foto: Lieke Boumans-Willems

Ruimte tussen de buiten- en binnengevel, tussen de 'doos en doos'. Foto: Klaus Tummers

duis hoop voor een nieuwe archiefbewaarplaats, zeker toen architect Happel Cornelisse Verhoeven uit Rotterdam de mogelijkheden voor de huisvesting van de archieven in de kerk in beeld had gebracht. Om de organisatie te versterken werd ondertussen de fusie van Rijckheyt en Regionaal Historisch Centrum Limburg voorbereid. Per 1 januari 2020 werd deze gerealiseerd.

Doos in een doos

Wie de modern karakteristieke en monumentale kerk van Fanchamps kent, heeft weet van de kubusvormige kerk gebouwd met glazen bouwstenen met losse kerktoren. De kerk heeft een dubbele entree via trappen met daartussen op de boogvormige wand rond de devotiekapel een fraai mozaïek met de verbeelding van de 'Intocht van Jezus in Jeruzalem' vervaardigd door Libert Raemakers (1925-1993). In tegenstelling tot de rest van de kerk was dit mozaïek nog in goede staat en behoefde slechts kleine herstelwerkzaamheden. Van de kerk moest echter het dak eraf toen in 2020 met de restauratie en de bouw van de archiefdepots werd begonnen. "Veel was kapot, het dak was zo lek als een mandje", schrijft de geschrokken architect Anouk Sweringa van het Rotterdamse bureau. Samen met collega Corné Schep ontwierp ze een waterdichte en duurzame 'binnendoos', echter niet van beton, maar van staal en met 'metal stud'-wanden die

Een kijkje in een van de vier depots met de elektrisch bedienbare, verrijdbare archiefstellingen. De roostervloer verdeelt twee verdiepingen. Foto: Klaus Tummers

isolerend en tegelijk dragend zijn en voorzien van gestoffeerde panelen. Het werd als het ware een 'juwelendoosje' in de kerk, volgens de architect. De doos heeft twee maal twee verdiepingen die via lift en trap bereikbaar zijn. Twee hoge verdiepingen zijn in tweeën verdeeld door een metalen raster vloer/plafond. Het hele gebouw wordt CO₂-arm en energievriendelijk verwarmd met een ingenieus concept van 'Warmte Koude Opslag', waarbij er zodra dit mogelijk is een aansluiting komt op het mijnwatersysteem. Hierdoor kan het hele gebouw voor de toekomst energieneutraal door het leven gaan. De verbouwing en renovatie is dus prima geslaagd qua herbestemming en duurzaamheid.

Open archieven in een open en transparant gebouw

Prima geslaagd zijn ook de open en transparante publieksruimtes op de begane grond. Bij een modern archiefdepot horen open archieven. De Archiefwet van 1995 bepaalt dat voor de overheidsarchieven. Deze moeten na 20 jaar vrij ter inzage gegeven kunnen worden, behoudens een paar uitzonderingen die met name betrekking hebben op de bescherming van de privacy en staatsgeheimen. Volgens Lita Wiggers wordt bin-

nenkort bekeken of alle embargo's die nu nog op archieven en soms documentatie liggen wel terecht zijn. Daarnaast is ingezet op versnelde digitalisering van de meest geraadpleegde bronnen zodat deze in de toekomst via internet eenvoudig te raadplegen zijn. Er is nu volop ruimte om de archieven die nog elders geparkeerd stonden om overgedragen te worden, nu ook over te nemen. De moderne entourage en transparantie van de gratis toegankelijke studiezaal nodigen uit om binnen te lopen en maken nieuwsgierig naar wat er allemaal te ontdekken valt. En dat is nogal wat. Je kunt er terecht voor stamboomonderzoek, om de geschiedenis van de buurt of regio te verkennen of te verdiepen, voor (oude) foto's of kaartmateriaal, de tekeningen van je woning, boeken, tijdschriften en kranten en nog veel meer. Je kunt er bijna alles te weten komen over het verleden van je leefomgeving. De Heerlense gemeentearchivaris Geert Luyckx schrijft in het boek: "Archiefonderzoek kan zo mooi zijn". In zo'n moderne studiezaal lijkt me dit zeker het geval. In een andere publieksruimte is gelegenheid voor multifunctioneel gebruik door verenigingen uit de wijk en ook voor heemkundige, historische en educatieve projecten. Een uitstekende outillage dus om vanuit het verleden de geschiedenis voor de toekomst vast te leggen.

De binnenkomst van het archief is open en transparant. Meteen achter de gebouwbrede hal ligt de studiezaal waar je meteen aan de slag kunt. Bij veel archiefinstellingen is de entree meestal gecompliceerder. Foto: R. Braad

Buurtbewoners en basisschoolleerlingen maken het Archief van de toekomst

In het boek 'Archief van de toekomst' komen de actoren die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van de nieuwe archiefbewaarplaats aan het woord. Dat zijn onder meer uiteraard wethouder cultureel erfgoed Jordy Clemens, de architecten, de directeur, de gemeentearchivaris, de helaas vlak voor de opening overleden projectleider van de gemeente Hans Scheijen en voorvechter voor behoud van de kerk Norman Vervat van het Cuypersgenootschap.

Wat het boek een echt monument voor de toekomst maakt, zijn de verhalen van buurtbewoners over Vrieheide en hun kerk en de enthousiaste bijdragen van 25 basisschoolleerlingen waarin

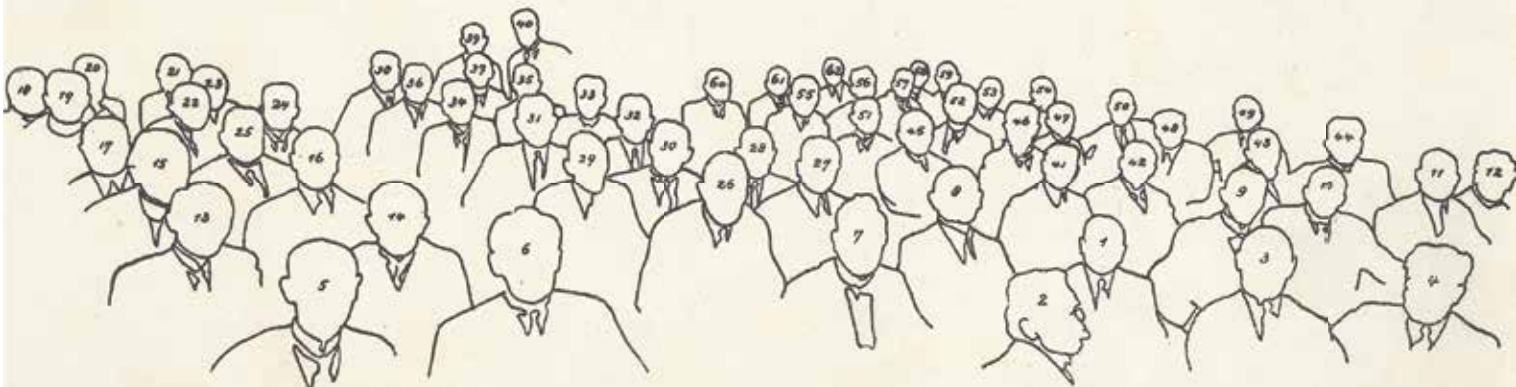
ze iets over zichzelf vertellen en hoe ze hun toekomst zien. Ze verschijnen allen paginagroot bij hun verhaal, met op de achterzijde van de foto de interviews met actoren en buurtbewoners. Het archief wil deze kids de komende 25 jaar om de vijf jaar opnieuw interviewen voor de volgende delen van dit boek.

Door deze verhalen, vastgelegd door Karin Theunissen, en de fraaie architectuurfoto's van Klaus Tummers, de fotoportretten van Bram Tackenburg, de groepsfoto van Willem de Kan en archiefphoto's is het 110 pagina's tellende op A4-formaat in ringband met hardcover uitgegeven boek een genot om te lezen en door te bladeren.

Groepsfoto van de deelnemers aan het tweede congres voor carboonstratigrafie in Heerlen. Dit congres werd gehouden van 9 t/m 12 september 1935. Heel wat mijnbazen en notabelen woonden deze bijeenkomst bij onder wie de burgemeester Marcel van Grunsven (rij 2, vierde van rechts). Fons Grond zit als derde van achter rechts van het gangpad. Collectie HCL-Rijckheyt

1. Prof. Dr. L. Rutten, Utrecht	10. Dr. P. Wintgens, Heerlen	19.	76. J. Bouwman, Heerlen
2. Prof. Dr. A. Renier, Bruxelles	11. Ir. C. F. A. de Groot, Spekholzerheide	20. G. Keller, Göttingen	
3. Prof. Dr. W. Gothan, Berlin	12. Jac. van Term, Maastricht	21. Dr. Fiege, Essen	
4. Dr. W. J. Jongmans, Heerlen	13. Dr. Ir. V. Susta, Karvinna Cs. R.	22. Ir. C. P. Raedts, Heerlen	
5. Prof. Dr. A. Dannenberg, Aachen	14. Ir. J. Folprecht, Mor. Ostrava Cs. R.	23. F. H. van Rummelen, Heerlen	
6. Dr. Ir. K. Pateisky, Schles. Ostrau Cs. R.	15. Ir. W. Schäfer, Kerkrade	24. Ir. J. A. Bergstein, Lutterade	
7. Ir. C. Blankevoort, Maastricht	16. Ir. G. D. van Wijk, Lutterade	25. J. B. L. H. Meyers, Heerlen	
8. Prof. W. Schulz, Clausthal	17. G. A. M. H. van de Weyer, Heerlen	26. Dr. K. Oberste Brink, Gelsenkirchen	
9. Burgemeester M. F. G. M. Van Grunsven, Heerlen	18. Ir. F. Frings, Heerlen	27. Prof. Dr. B. G. Escher, Leiden	

28. Ir. G. Duyfjes, Hoensbroek	40. R. G. Koopmans, Bussum	52. Prof. Dr. P. Pruvost, Lille
29. Ir. O. J. van der Elst, 's-Gravenhage	41. Prof. G. Delépine, Lille	53. Dr. P. Kukuk, Bochum
30. Ir. J. Bakker, Terwindselen	42. Prof. Dr. G. A. F. Molengraaff, Wassenaar	54. Prof. Dr. H. Gerth, Leiden
31. Prof. Dr. W. Wunstorff, Berlin	43. Ir. J. C. F. Bunge, Heerlen	55. Dr. M. Hirmer, München
32. Dr. O. Dreher, 's-Gravenhage	44. Dr. Ir. C. T. Groothoff, Brunssum	56. Prof. Dr. P. Bertrand, Lille
33. P. Rüland, Heerlen	45. Prof. Dr. S. Czarnocki, Warschau	57. Prof. Dr. R. Bärtling, Berlin
34. Dr. G. J. A. Grond, Heerlen	46. Prof. Dr. F. Kaisin, Louvain	58. Dr. W. Paeckelmann, Berlin
35. Dr. Douglas Allan, Newcastle-on-Tyne	47. Prof. Dr. F. Kossmat, Leipzig	59. Prof. Dr. H. Schmidt, Göttingen
36. W. S. Bisat, N. Ferriby Yorkshire	48. Prof. Dr. W. Petraschek, Leoben	60. Prof. Dr. O. Stegemann, Aachen
37. Ir. E. Dessaille, Eygelshoven	49. J. Walton, Manchester	61. Prof. Dr. Ir. Fr. Herbst, Essen
38. Ir. L. Hallez, Eygelshoven	50. Dr. G. Rakusz, Buda-Pest	62. Prof. Dr. O. H. Schindewolf, Berlin
39. N. de Voogd, Heerlen	51. Ir. F. Denuit, Morlanwelz	

Fons Grond

HARRY STRIJKERS

Harry Strijkers is oud-bedrijfsarchivaris van DSM en amateurhistoricus.

Van leerling-mijnmeter tot buitengewoon hoogleraar

Mijnmeten was anno 1910 geen alledaagse bezigheid toen de twintig jaar jonge Grond, na een open schriftelijke sollicitatie in 1908 en een gerichte sollicitatie in 1910, als leerling-mijnmeter werd aangenomen op het hoofdbureau van de Staatsmijnen in Heerlen. Het werd het begin van een opvallende loopbaan bij de Staatsmijnen.¹

Vacature

Gerard Josef Alfons Grond werd op 11 augustus 1890 geboren in Heerlen als zoon van de hoofdonderwijzer van Heerlerheide. Na de lagere school volgde hij de HBS in Rolduc, waar hij in 1908 het eindexamen behaalde. Voordat hij bij Staatsmijnen in dienst trad, had hij enkele baantjes gehad bij particuliere firma's. Zijn vader tipte hem begin 1910 dat er een vacature was voor de functie van ondergronds mijnmeter. Hij was op dat moment werkzaam in Amsterdam, van waaruit hij op 28 januari 1910 een brief schreef naar de 'WeledelGeb. Heer van Bungen' te Heerlen. Op 1 april 1910 kon hij beginnen. Een jaar later werd hij benoemd tot hulp-mijnmeter met een maandloon van 65 gulden.

Studie

Hij maakte zich niet alleen de praktijk eigen. In januari 1914 begon hij in Aken aan de Technische Hogeschool aan een studie mijnmeetkunde. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, die woedde van eind juli 1914 tot half november 1918, gooidde roet in het eten. Hij brak zijn studie af. Uitstel was bij hem echter geen afstel. In 1920

Dr. G.J.A. Grond, chef Mijnmeters van de Staatsmijnen Heerlen. HCL, fotoarchief Staatsmijnen

hervatte hij zijn studie. Dit moest allemaal gebeuren naast zijn baan als mijnmeter. In een recordtijd van twee jaar rondde hij de studie met succes af. De kroon op zijn harde werken was ongetwijfeld zijn promotie in 1926 aan de universiteit van Münster tot doctor in de geologie met zijn proefschrift getiteld *Gebirgebewegungen bei Steinkohlenbergbau*. In 1933 volgde zijn benoeming tot hoofdmijnmeter. In die functie was hij belast met de leiding van de afdeling Mijnmeten. Twaalf jaar later werd hem op 1 juli 1945 de titel van Chef van de afdeling Mijnmeten verleend.

Leerstoel

Vanaf het begin was het de bedoeling van Grond om de afdeling Mijnmeten van een academi-

Bevrijding van Heerlen. Zittend rechts Fons Grond en op de achtergrond in het midden pater Linas Grond O.F.M. bij twee van onze Amerikaanse bevrijders, 17-09-1944. Collectie HCL-Rijckheydt, foto uit particulier bezit.

sche basis te voorzien. Dat was ook de reden waarom hij ging studeren. Zijn streven werd in 1947 uiteindelijk beloond met de vestiging van een bijzondere leerstoel 'Mijnschadeleer en de toegepaste mijnmeetkunde' aan de Technische Hogeschool te Delft. Met medewerking van de Mijnindustrieraad en op initiatief van de toenmalige president-directeur van de Nederlandse Staatsmijnen dr. ir. Ch. Groothoff kwam er op de Technische Hogeschool te Delft een leerstoel voor mijnschade en toegepaste mijnmeetkunde tot stand met Grond als bijzonder hoogleraar. Het voorstel werd gedaan door de Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg. Bovengenoemde Groothoff werd benoemd tot curator voor deze bijzondere leerstoel, samen met prof. ir. C.L. van Es en ir. F.C.M. Wijffels. Op woensdagmiddag 14 mei 1947 sprak prof. Grond zijn inaugurale rede uit met als titel 'Doel en wezen van de mijnschadeleer'. Onder zijn gehoor was een grote groep functionarissen vanuit het hoofdkantoor van de Staatsmijnen.² Vanaf dat moment was het mogelijk om in Nederland een opleiding tot mijnmeetkundig ingenieur en voor iedere mijnbouwkundig ingenieur het vak mijnmeetkunde te volgen. In 1950 studeerde de eerste geodetisch ingenieur, richting mijnmeten, af.

Deze benoeming was niet alleen voor hem maar voor de gehele Nederlandse mijnindustrie een reden tot grote voldoening. In de loop van de tijd werd er voortdurend een beroep gedaan op de grote kennis van zaken van prof. Grond op het gebied van mijnschade en mijnmeetkunde. Er ontstonden tal van nieuwe theorieën, waarvoor hij de basis legde. Van wijd en zijd werd hij om advies gevraagd.

Contacten

Grond maakte diepgaande studies van de kolenbeweging bij het ontginnen van de kolenlagen en hij legde een systematisch net van waarnemingspunten aan over het gehele Staatsmijnenveld. Hierdoor kon hij gefundeerde conclusies trekken over deze kolenbewegingen aan de hand van zijn waarnemingen. Door zijn studies in Duitsland en zijn ondergrondse waarnemingen in pijlers met verschillende ondersteuningën legde hij vruchtbare contacten met Duitse, maar ook met Franse en Engelse mijnbouwkundige autoriteiten. Hij gaf ook een serie voordrachten aan Engelse universiteiten, onder andere aan die van Leeds. In vakkringen verwierf Grond grote bekendheid vanwege zijn baanbrekend werk. Op 1 september 1955 ging hij op 65-jarige leeftijd met pensioen.³

Penning

Nog geen jaar later, op zaterdag 18 februari 1956, ontving hij in Delft voor zijn verdiensten de bronzen Van Waterschoot van der Grachtpenning van het Koninklijk Nederlands Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap.⁴ Hij bevond zich hiermee in goed gezelschap, want deze onderscheiding was eerder ook verleend aan de oud-directeur van Staatsmijnen prof. dr. ir. F.K.Th. van Iterson. Grond werd de achtste drager van deze in 1950 ingestelde penning. Het Koninklijk Nederlands Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap hield op die zaterdag onder leiding van dr. H.M.E. Schürmann zijn jaarvergadering te Delft. Dr. Schürmann zette uiteen, dat de bronzen Waterschoot van der Grachtpenning was ingesteld voor hen die bijzondere verdiensten hadden op geologisch of mijnbouwkundig gebied. Aan deze penning was de naam verbonden van de man die een belangrijk aandeel heeft gehad in de totstandkoming van de Mijnwet en die als

Begroeting van de gasten door Fons Grond (links) bij zijn inaugurale rede op woensdag 14 mei 1947 in de Technische Hogeschool te Delft. Geheel rechts ir. M.J.A. Bergstein. HCL, fotoarchief Staatsmijnen

President-directeur van Staatsmijnen ir. Groothoff in gesprek met een onbekend persoon, 14 mei 1947. HCL, fotoarchief Staatsmijnen

Professor dr. G.J.A. Grond tijdens het uitspreken op 14 mei 1947 van zijn rede in de aula van de Technische Hogeschool te Delft. HCL, fotoarchief Staatsmijnen

Dr. ir. D.P. Ross van Lennep in gesprek met de heer en mevrouw Grond in de aula van de Technische Hogeschool te Delft na de inaugurale rede van prof. G.J.A. Grond. HCL, fotoarchief Staatsmijnen

Fons Grond tijdens de hulding bij gelegenheid van de viering van zijn veertigjarig dienstjubileum bij de Staatsmijnen op 31 maart 1950. HCL, fotoarchief Staatsmijnen

Carnaval 1957: wethouder H. Schutgens en o.a. prof. Grond bij de ingang van het raadhuis, 3 maart 1957. Collectie HCL-Rijckheydt, foto gemeentefotograaf Bos

mijnningenieur en geoloog een bekendheid genoot die tot ver buiten de Nederlandse grenzen reikte. Schürmann schetste vervolgens de grote verdiensten van Grond die hij met name had verworven op het gebied van de ontwikkeling van de mijnmeetkunde; een wetenschap die nog in de kinderschoenen stond toen Grond in 1910 voor de Staatsmijnen ging werken. Verder schetste Schürmann de loopbaan van Grond. Het was hem een grote eer aan Grond de Waterschoot van der Grachtpenning te mogen overhandigen. Prof. Grond sprak hierna een dankwoord uit waarbij hij opmerkte dat een groot deel van de aan hem toegeschreven verdiensten toekwam aan de mensen met wie hij in de loop der jaren had mogen samenwerken. Zijn verdiensten waren reeds eerder koninklijk gewaardeerd en wel door zijn benoeming in 1950 tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Literatuur

Niet alleen de mijnbouwkunde interesseerde hem. Ook de eigen streek boeide hem mateloos. Hij was een kenner van de Limburgse dialecten en in zijn literair werk, gedichten en verhalen, bediende hij zich uitsluitend van de 'sjpraoch' van zijn geboortedorp. Hij was een prettig causeur en dat hij ook schrijven kon, bewees hij met zijn novellebundel 'Schetsen van Heihoven'. 'Heihoven' was een gehucht in Heerlerheide in zijn geboorteplaats Heerlen. Hij was lid van de ereraad van de carnavalsvereniging De Winkbülle en lid van het erebestuur van schutterij Sint Sebastianus. Regelmatig bezocht hij de voorstellingen van het streektheater, waar men hem wel eens lijfelijk bij het spel betrok. Tot 1962 woonde hij aan de Raadhuisstraat 22 te Heerlen. Op 19 juli 1962 verhuisde hij naar Huize 'Tobias' in Heerlen. Hij overleed in zijn woonplaats op 13 januari 1970.⁵

Noten

- 1 Personeelsdossier in Centraal Archief DSM (niet meer toegankelijk).
- 2 'Doel en wezen van de mijnschadeleer', intreedere uitgeproken door dr. G.J.A. Grond op 14 mei 1947, *Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereeniging te Delft* (1947-1948), 27-46. Zie over zijn ambtsaanvaarding: *Steenkool*, 2:8 (1947) 17 juni, 215.
- 3 'Prof. Grond verlaat Staatsmijnen', in: *Algemeen Handelsblad*, 27-8-1955; 'Prof. dr. Grond gaat met pensioen', *Nieuws van de Staatsmijnen in Limburg*, 26 augustus 1955, 6; 'Pensioen voor bekwaam vakman. Prof. dr. G. J. A. Grond gaat Staatsmijnen verlaten. Hoogleraar-mijnmeter en dialectkenner bij uitnemendheid', in: *Gazet van Limburg*, 20 augustus 1955.
- 4 'Onderscheiding voor prof. dr. G.J. Grond', in: *Het Parool*, 20-2-1956; 'Van Waterschoot van der Gracht-penning voor prof. dr. G.J.A. Grond', *Nieuws van de Staatsmijnen in Limburg*, 24 februari 1956, 1.
- 5 'Prof. Grond overleden', in: *Limburgs Dagblad*, 14 januari 1970.

Joods paar vermoord in Voerendaal

MARCEL KRUTZEN

Marcel Krutzen is pastoraal en forensisch-sociaal werker en amateurhistoricus.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn in Nederland heel wat 'gevaarlijke', 'onbetrouwbare' en 'lastige' personen – niet alleen collaborateurs, maar ook onderduikers – door verzetslieden en andere mensen uit de weg geruimd, ook in Limburg.¹ Onderstaand artikel gaat over de moord op twee jonge Joodse mensen op of omstreeks 20 april 1943 in Voerendaal. De onderzoeksvraag luidt: Wie heeft voornoemd paar om het leven gebracht en waarom gebeurde dit?²

Wat is er gebeurd?

Op 22 april 1943 berichtte de *Nieuwe Venlosche Courant* dat er nabij kasteel Haeren te Voerendaal een dubbele moord was gepleegd. In een oude, diepe, uitgedroogde put werden de door messteken zwaar verminkte lichamen gevonden van een man en een vrouw in de leeftijd tussen de 35 en 40 jaar. De halsslagaders van de man waren nagenoeg volledig doorgesneden. De identiteit van de slachtoffers was niet bekend. Men vermoedde dat er meerdere daders actief waren geweest. Omtrent het hoe en waarom van deze dubbele moord tastte men vooralsnog in het duister. Nader politieonderzoek werd noodzakelijk geacht en aldus geschiedde.³

Wie zijn de slachtoffers?

Latere krantenberichten in *De Nieuwe Limburger* (13-05-1943), het *Twentsch Nieuwsblad* (15-05-1943), *De Koerier* (17-05-1943) en *De Graafschap-Bode* (21-05-1943) betroffen het voortgaande politieonderzoek. In deze artikelen werd aanvul-

lende informatie verschaft over de identiteit van beide slachtoffers.

Uitgebreid sporenonderzoek had inmiddels uitgezocht wie de slachtoffers waren: de 32-jarige Leo Meijers uit Hengelo en zijn verloofde, de 30-jarige Amalia Frankenhuis uit Enschede.⁴ Zij zouden 'na een hevige worsteling zijn overmeesterd' en 'op gruwelijke wijze zijn gedood' (messteken in hals, borst en hoofd). Men wist toen nog niet dat het om Joodse onderduikers ging. Er zou door de 'gelijkgeschakelde pers', lees: perscensuur, in het licht van de Holocaust vermoedelijk überhaupt geen aandacht geschonken zijn aan deze liquidatie als men geweten had dat het om Joodse slachtoffers ging.⁵

Eigen onderzoek

Uit mijn onderzoek naar de levensgeschiedenis van Leo Meijers en Amalia Frankenhuis is onder meer het volgende gebleken.

Leo Meijers, geboren op 23 januari 1911 te Hengelo (Gelderland), was de oudste zoon van het Joodse echtpaar Aaron Meijers (Goor 1883 - Sobibor 1943) en Rebecca Jacobs (Hengelo 1881 - Sobibor 1943), wonende aan de Regelinksweg 15 te Hengelo.⁶ Vader Aaron Meijers was veehandelaar en slachter, handelaar in koeienhuiden voor de lederindustrie en konijnen- en mollenvellen voor de bontverwerking.⁷ Leo had één broer en twee zusters. Hij was fervent voetballer, een 'snelle rechtsbuiten', en werd op al jeugdige leeftijd voorzitter van Voetbal- en Atletiekvereniging PAX te Hengelo.⁸ Leo stond bekend als een vlotte prater. Van beroep was hij acquisiteur en ver-

Olieverfschilderij van kasteel Haeren door Nelly van den Boom, 1983. Foto R. Braad

gaarde hij abonnementen en advertenties voor *De Graafschap-Bode* te Zutphen.⁹ In het voorjaar van 1942 moest Leo zich samen met zijn jongere broer Jaap melden in Kamp Westerbork. In september 1942 werden zij naar een Joods werkkamp in Ruinen/Havelte (Drenthe) overgeplaatst. De dwangarbeiders uit dit barakkenkamp werden ingezet bij de aanleg van *Fliegerhorst Havelte* (luchtmachtbasis Havelte).¹⁰ In januari 1943 wisten de broers uit dit kamp te ontsnappen en doken zij onder.¹¹

Amalia (Alie of Aly) Frankenhuis werd op 1 januari 1913 in Duisburg (Duitsland) geboren. Haar Joodse ouders waren Levi Frankenhuis (Enschede 1881 - Auschwitz 1944) en Saartje Turksma (Den Haag 1880 - Enschede 1941). Amalia woonde ten tijde van haar verloving bij haar ouders in Enschede aan de Wilhelminastraat 78a. Ze had twee broers en was huishoudster van beroep.¹² Vader Levi was biljartmaker/vertegenwoordiger in biljartartikelen. Hij verkocht tafelbiljarts, keus, biljartballen, krijt en pomeransen.¹³ Leo Meijers en Amalia Frankenhuis hadden zich op 17 maart 1940 verloofd.¹⁴

Wie heeft Leo en Alie waarom om het leven gebracht?

Volgens Herman van Rens had M.G. Westdorp, lid van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO), district Heerlen, onderdak geregeld voor het verloofde Joodse paar Amalia Frankenhuis en Leo Meijers. Beide jonge mensen zouden door het lokale verzet zijn geliquideerd omdat zij, na onenigheid met Westdorp vanwege onvrede over het onderduikadres, Westdorp en zijn Joodse onderduikers dreigden te verraden.¹⁵ Opgemerkt zij dat Herman van Rens zich hierbij baseert op bevindingen van Fred Cammaert. Fred Cammaert schrijft dat M.G. Westdorp onderdak bood aan gezinsleden van de Joodse familie Frankenhuis uit Enschede. Meijuffrouw A. Frankenhuis en haar verloofde L. Meyers hielden zich schuil bij mevrouw Lemmens-Bisschops. Begin 1943 wilde mevrouw Lemmens de onderduikers Frankenhuis en Meijers kwijt. Dit hield verband met de verwachte komst van Joodse kinderen. Weldra ontstonden er allerlei problemen rond het verloofde stel. Het conflict liep hoog op. Amalia Frankenhuis dreigde hierbij de autoriteiten mee te delen wat ze van de illegaliteit wist. In april 1943 werden de stoffelijke resten van Frankenhuis en Meyers aangetroffen in een kalk-

*Kalkoven Haeren bij de Groeve Moonen nabij het kasteel. Waarschijnlijk lag hier de put waar het Joodse verloofd paar werd aangetroffen.
Foto: Wikimedia, Roué Cave*

put bij Voerendaal. Ze waren door de illegaliteit geliquideerd, zo beweert Fred Cammaert.¹⁶ Zijn bewering komt niet zomaar uit de lucht vallen. In de jaren 1980 is hem dit vertrouwelijk medegedeeld tijdens gesprekken met verzetslieden ten behoeve van zijn promotieonderzoek.¹⁷

Of vermoord door NSB'ers?

Een andere versie van het gebeurde vertellen Jack Kooistra en Albert Oosthoek in hun boek *Recht op wraak: liquidaties in Nederland 1940-1945*. Zij geven aan dat de lichamen van Leo en Amalia op 20 april 1943 om 15.00 uur werden gevonden door politieman Christian Hubert Baeten. Hij trof de ontzielde lichamen aan in een drooggevallen waterput van een kalkgroeve aan de Midweg in Voerendaal.¹⁸

De website 'Oud Hengelo' vermeldt dat Leo Meijers en zijn verloofde Alie Frankenhuis in 1943 besloten hadden om naar Zwitserland te vluchten. Een boer die hen onderdak zou verschaffen zou hen voor 15 gulden hebben verraden. Wellicht hadden NSB'ers hen vermoord. Er zou wel eens sprake geweest kunnen zijn van een roofmoord, zo wordt gesuggereerd. Het paar zou 2000 gulden op zak hebben gehad. De ware toedracht van de

moord op Leo en Amalia, aldus de auteurs, is nooit precies opgehelderd.

Op diezelfde website staan ook de in oktober 1945 opgetekende 'Herinneringen van G.H. Morsink'. Hij vertelde dat de stoffelijke overschotten van Leo Meijers en zijn verloofde in een put in Voerendaal zijn gevonden. Gedacht werd aan een roofmoord omdat er aanwijzingen waren dat zij op de vlucht waren naar Zwitserland. Waarschijnlijk hebben bepaalde personen die hen zouden helpen misbruik gemaakt van het in hen gestelde vertrouwen. Ook is het niet ondenkbaar dat Gestapoagenten hen hebben vermoord en zich vervolgens van de buit meester hebben gemaakt, aldus Morsink. Hoewel bij de ontdekking van de lichamen alle papieren verdwenen waren, is het dankzij een agent van politie te Heerlen die Leo Meijers uit zijn militaire diensttijd herkende als sergeant-foerier van het Regiment Wielrijders toch gelukt de identiteit van de vermoorden vast te stellen, aldus de herinneringen van G.H. Morsink.¹⁹ De hypothese dat Leo en Alie wel eens door NSB'ers vermoord zouden kunnen zijn, is gebaseerd op een boekwerk van Willy Hermans getiteld: 'Adres Kervel-kelder, schuilplaats voor Joden' (2006). Deze informatie is afkomstig van Harry Somsen, medewerker van website 'Oud Hengelo'.²⁰

De toegesnelde politieman bij de gruwelijke vondst bij kasteel Haeren. Tekening: Toon Hezemans

Willy Hermans laat op zijn beurt schrijver dezes per mail weten dat hij grondig onderzoek heeft verricht naar de Joodse gemeenschap van Hengelo. De bewering c.q. het vermoeden dat NSB'ers Leo en Alie zouden hebben vermoord, is afkomstig van Awraham Meijers. Meijers is een Amsterdamse Joodse journalist, geboren te Hengelo, die als kind ondergedoken zat in Nijverdal. Met hem heeft Willy Hermans tijdens zijn onderzoek uitgebreid gesproken.²¹ Hermans weet helaas niet te vertellen op welke bron of bronnen Meijers zijn bewering/vermoeden baseert.

Twee mogelijke scenario's volgens journalist Awraham Meijers

Journalist Awraham Meijers laat schrijver dezes per mail het volgende weten.²² Leo Meijers was een broer van Meijers' moeder, een oom van de journalist dus. Inzake de liquidatie van zijn oom en diens verloofde Amalia kent hij twee versies. Scenario 1. Leo en zijn vriendin waren op de vlucht naar Zwitserland. In Voerendaal klopten ze bij een boerderij aan met de vraag of ze er konden overnachten. Ze troffen er helaas een 'foute'

boer. Deze gaf hen aan, waarna ze diezelfde nacht (door NSB'ers?) werden vermoord.

Scenario 2. Eenmaal op de boerderij werd Amalia totaal hysterisch. Ze dreigde de boel te verraden en werd dusdanig gevaarlijk voor het boereng gezin en de andere aanwezigen dat ze ter plekke door verzetsmensen is geliquideerd. Awraham Meijers vertelt dat hij bovenstaande informatie van zijn moeder en zijn neef Leo heeft gekregen. "Maar misschien in de loop der tijd ook wel van anderen, maar van wie weet ik niet meer exact", aldus Awraham Meijers.

Conclusies

Omstreeks 22 april 1943 werden de ontzielde lichamen van het Joodse onderduikpaar Leo Meijers en Amalia Frankenhuis in een put bij een kalkoven in of nabij Voerendaal aangetroffen. Hun lichamen waren danig verminkt. Zij waren met messteken om het leven gebracht. Op grond van onderhavig onderzoek heeft auteur de stellige indruk dat Willy Hermans, Awraham Meijers en G.H. Morsink bij gebrek aan feitenkennis c.q. door verschillende verhalen over de toedracht van de

gewelddadige dood van Leo Meijers en Amalia Frankenhuis, min of meer aan het speculeren zijn geslagen waardoor er ruis is ontstaan.

De op uiterst vertrouwelijke informatie gestoelde bewering van Fred Cammaert, een regionale autoriteit op het gebied van het Limburgse verzet tijdens WO II, dat Leo en Amalia op grond van hun houding en gedrag door het plaatselijke verzet zouden zijn geliquideerd, is en blijft voorts nog de meest plausibele verklaring voor het uit de weg ruimen van Leo en Amalia.

Het is bekend dat een aantal Joodse onderduikers vanwege dreigementen het verzet te verraden, vaak na overleg met geestelijken of andere gezaghebbende personen, door verzetslieden is geliquideerd.²³ Om voor de hand liggende redenen was het binnen het verzet gebruikelijk zo min mogelijk sporen achter te laten en strikte geheimhouding te betrachten. Documenten of notulen

inzake het liquideren van personen door leden van het verzet bestaan daarom niet. Gevoelige aangelegenheden, zoals het liquideren van Leo en Amalia, werden uit veiligheidsoverwegingen enkel en alleen mondeling afgehandeld.

Tot slot

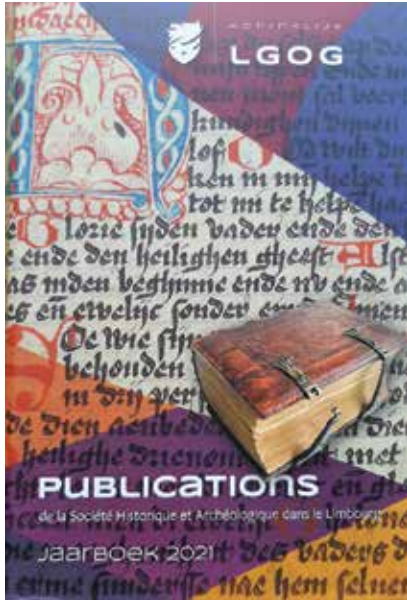
In zoverre bekend werden er in Limburg drie Joodse onderduikers door het verzet geliquideerd. Behalve Leo Meijers en Amalia Frankenhuis werd ook de Joodse Amsterdammer Salomon Walvis door het verzet gedood. Op 14 juli 1944 werd Walvis door twee leden van het verzet in de bossen tussen Grubbenvorst en Horst om het leven gebracht. Walvis had evenals Frankenhuis met verraad bedreigd en moest daarom om veiligheidsredenen worden geliquideerd.²⁴

Noten

- 1 *Limburgsch Dagblad*, 04-05-1955.
- 2 Schrijver dezes bedankt dr. Fred Cammaert voor het kritisch doorlezen van dit artikel. Het toeval wil dat Cammaert net een onderzoek naar de liquidatie van de Joodse Amsterdammer Salomon Walvis heeft afgerond. Zijn liquidatie door twee leden van de Raad van Verzet uit Zuid-Limburg vond plaats op 14 juli 1944 in de bossen tussen Grubbenvorst en Horst. Het onderzoeksrapport is getiteld: Dr. A.P.M. Cammaert, *Salomon Walvis: aanstichter van zijn eigen noodlot. De nasleep van een liquidatie opnieuw belicht* (Maastricht, september 2022). Zie: <https://static.regiogroei.cloud/limburg/Salomon-Walvis-aanstichter-van-zijn-eigen-noodlot-definitief.pdf>.
- 3 Hierbij werkte de politie van Voerendaal nauw samen met die van Heerlen.
- 4 Via een wasserijbonnetje dat in de kleding van één der slachtoffers werd aangetroffen, konden de twee worden geïdentificeerd.
- 5 Opmerking van Fred Cammaert per mail d.d. 28-09-2022.
- 6 Hengelo kent vanaf de tweede helft van de 18de eeuw een Joodse gemeenschap. In de jaren dertig van de vorige eeuw kwamen er vrij veel vluchtelingen vanuit Duitsland naar Hengelo. In augustus 1941 werd de synagoge door Duitsers en NSB'ers vernield. De eerste grote razzia vond half september van dat jaar plaats. Vanaf de zomer van 1942 werden de Hengelose Joden gedeporteerd. Meer dan de helft van hen is naar de kampen afgevoerd, slechts een enkeling kwam terug. Zie: Joods Cultureel Kwartier: Joodse gemeente Hengelo. Website: <https://jck.nl/nl/page/hengelo-overijssel>. Geraadpleegd op 06-03-2023.
- 7 Website Oud Hengelo: Familie A. Meijers – Hengelo en Doesburg. Zie: <https://www.oudhengelo.nl/index.php/wereldoorlog-2e/38-2e-wereldoorlog/joodse-gemeenschap/201-de-gezinnen-van-aaron-meijers-in-hengelo-en-doesburg>. Geraadpleegd op 23-09-2022.
- 8 *De Graafschap-Bode*, 10-09-1934.
- 9 *De Graafschap-Bode*, 28-10-1938.
- 10 Jodenkamp (Havelte), zie: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Jodenkamp_\(Havelte\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Jodenkamp_(Havelte)). Geraadpleegd op 27-09-2022.
- 11 De geschiedenis van de V&AV PAX 1928-1946. De Zandheuvel. Zie: <http://docplayer.nl/9838372-1928-1946-de-zandheuvel.html>. Geraadpleegd op 22-09-2022.
- 12 Evenals Hengelo kent de gemeente Enschede sinds enkele eeuwen een joodse gemeenschap met een synagoge. Zie: Joods Cultureel Kwartier: Joodse gemeente Enschede. Website: <https://jck.nl/nl/page/enschede>. Geraadpleegd op 24-09-2022.
- 13 *De Graafschap-Bode*, 17-01-1941.
- 14 *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, 08-03-1940.
- 15 Herman van Rens, *Vervolg in Limburg: Joden en Sinti in Nederlands-Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Hilversum 2013) 264.
- 16 Dr. A.P.M. Cammaert, *Het verborgen front. Geschiedenis van de georganiseerde illegaliteit in de provincie Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog, deel II* (Leeuwarden 1994) 667.
- 17 E-mail van Fred Cammaert aan auteur d.d. 26-09-2022.
- 18 Jack Kooistra en Albert Oosthoek, *Recht op wraak. Liquidaties in Nederland 1940-1945* (Leeuwarden 2009) 222-223.
- 19 Herinneringen van de heer G.H. Morsink, opgetekend in oktober 1945: <https://www.oudhengelo.nl/index.php/38-2e-wereldoorlog/joodse-oorlog-herinneringen/167-herinneringen-aan-de-oorlog-door-g-h-morsink>. Geraadpleegd op 26-09-2022.
- 20 E-mail Harry Somsen aan auteur d.d. 20-09-2022.
- 21 Email Willy Hermans aan auteur d.d. 21-09-2022.
- 22 Email Awraham Meijers aan auteur d.d. 29-09-2022.
- 23 Zie: Bart F.M. Droog, Door 'verzet' gedode onderduikers: bijna 90% Joden. Website: Reporters Online; <https://reportersonline.nl/door-verzet-gedode-onderduikers-bijna-90-joden-slechts-enkel-erkend-als-oorlogsslachtoffer/>, inclusief een overzicht van door het verzet of roofmoordenaars om het leven gebrachte Joodse onderduikers, Nederland 1939-1945. Geraadpleegd op 28-09-2022.
- 24 Zie noot 2.

AANGESTIPT...

DIANE SMEETS-HABETS, FRANS GERARDS, FUNS PATELSKI,
JOOST REINAERTS, KOOS LINDERS EN ROELOF BRAAD

Midden in Coriovallum. Nieuwe informatie over de laat Romeinse verdediging en een monumentaal ge- bouw in Romeins Heerlen

Door Gerard Tichelman, in : Publications; Jaarboek LGOG 2021, deel 157, pp. 9-56, ISSN 0167-6652. Prijs: leden € 25 en niet-leden € 27,50. LGOG-leden krijgen de Publications automatisch thuisgestuurd omdat het jaarboek onderdeel uitmaakt van het lidmaatschap.

Deel 157 alweer van de Publications is verschenen met een keur aan artikelen over het Limburgs verleden. Als eerste is een artikel over Coriovallum opgenomen. Het artikel combineert oude vondsten en onderzoeksresultaten met gegevens van recent archeologisch onderzoek en komt tot een verrassende conclusie en aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

Coriovallum, ontstaan op het kruispunt van twee Romeinse hoofdwegen (Via Traiana en Via Belgica) geeft al sinds begin vorige eeuw haar Romeinse resten bloot. Inmiddels zijn er al heel wat puzzelstukjes gevonden, maar er ontbreken er ook nog de nodige.

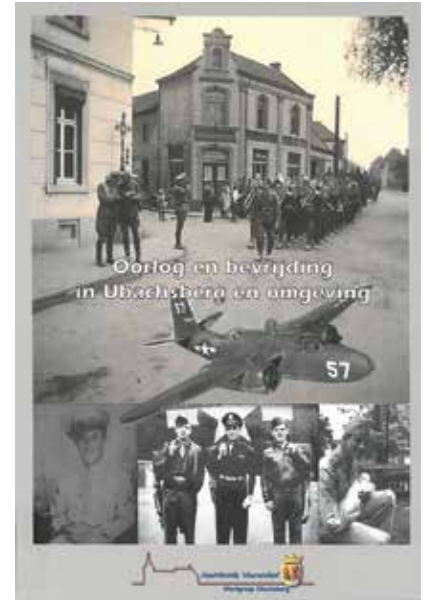
Gerard Tichelman heeft meerdere archeologische onderzoeken in Heerlen uitgevoerd met nadruk op de Romeinse bewoning. Het onderzoek dat in 2016 werd uitgevoerd aan het Tempsplein heeft enkele puzzelstukjes van het Romeinse verleden met elkaar kunnen verbinden.

In zijn artikel beschrijft Gerard Tichelman dit onderzoek: de verwachtingen, het onderzoek, de vondsten. Hij sluit af met een verrassende conclusie maar ook met nieuwe onderzoeksvragen. Enkele opmerkelijke vondsten worden beschreven waaronder kalkmortelovens, een goed bewaarde pottenbakkersoven en funderingsresten van een groot monumentaal gebouw met een nog onbekende functie.

Het artikel wordt ondersteund door voldoende kaartmateriaal en afbeeldingen die nodig zijn voor de leesbaarheid en een goed begrip van het artikel. Voor wie geïnteresseerd is in de ontwikkeling van Coriovallum is dit een echte aanrader. (DSH)

Oorlog en bevrijding in Ubachsberg en omgeving

Met verhalen van de laatste getuigen, door Marcel Neven, Patrick

Niks, Wiel Pakbier, Jean Schneiders, Jan Spee, Werkgroep Ubachsberg Heemkundevereniging Voerendaal (Voerendaal 2022), 148 pp., ISBN/EAN: 978-90-807645-7-6. Het boek is in Ubachsberg te koop bij Boerderijwinkel Gebr. Spee, Oude Schoolstraat 2a. Prijs: € 20.

Voor wie zich een beeld wil vormen van hoe gewone mensen voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog het leven van alle dag hebben ervaren, is dit boek een absolute aanrader. In dit boek staat namelijk de alledaagse belevingswereld van de gewone mensen, zoals bijvoorbeeld boeren, landarbeiders en mijnwerkers uit Ubachsberg, centraal. Met behulp van interviews, verhalen en herinneringen van de laatste ooggetuigen, dagboekfragmenten en de nodige anekdotes wordt de lezer op een indringende manier teruggebracht in de tijd. Wie een antwoord

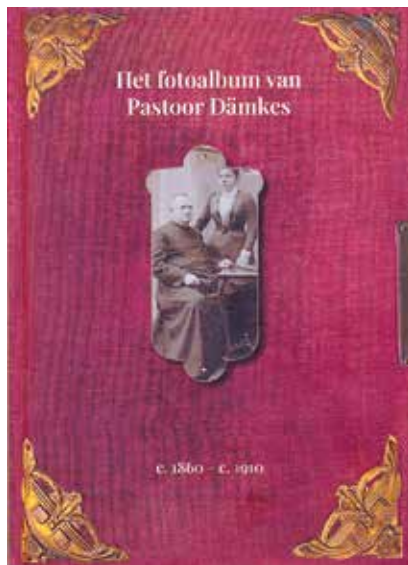

zoekt op de vraag hoe de gewone man en vrouw in een klein dorp als Ubachsberg de Tweede Wereldoorlog hebben ervaren, vindt in dit boek een antwoord.

Het is geen traditioneel geschiedenisboek in de letterlijke betekenis geworden, een boek dat in een strikt chronologische volgorde de geschiedenis van Ubachsberg in de Tweede Wereldoorlog en de daaropvolgende bevrijding in 1944 van de Duitse bezetting beschrijft. Niettemin is het strikt geannoteerd en op bladzijde 147 wordt een aantal bronnen in algemene zin aangegeven. Primair gaat het in dit boek om de ervaringen en belevingen van de mensen die dit allemaal hebben meegemaakt. Bijvoorbeeld hoe een enkeling soms hand- en spandiensten aan de Duitse bezetter verleende, hoe heimelijk verzet werd gepleegd en hoe men de door de Duitsers ingestelde regels probeerde te omzeilen, hoe mensen door de schaarste aan levensmiddelen toch aan de kost probeerden te komen, de gevaren waaraan men was blootgesteld en de komst van de Amerikaanse bevrijders. Het boek is rijk geïllustreerd met unieke afbeeldingen. (FG)

Pastoor Frans Dämkes van Schaesberg, Sophie Dämkes en hun familiealbum, ca. 1860-ca. 1910

Door dr. mr. Tilly Draaisma, drs. Emile Ramakers en mgr. Frans Wierts, Maastricht 2022, 129 pp., hardcover. Geïllustreerd in kleur met portretfoto's en genealogische schematische overzichten, literatuurlijst en verwijzingen (bronnen). Formaat 23,5 x 16,5 cm. Prijs € 30 incl. verzendkosten. Te verkrijgen middels het sturen van een e-mail aan m.c.e.m.draaisma@home.nl.

Sophie Dämkes (1876-1954), grootmoeder van mgr. Frans Wierts, liet aan haar familie een fotoalbum na, bevattende 59 portretfoto's. Zij was enkele jaren huishoudster geweest van haar heerom Frans Dämkes (1834-1903), pastoor van Schaesberg. De foto's stammen vrijwel allemaal uit de tweede helft van de negentiende eeuw. De oudste zijn van ongeveer 1860. De foto's zijn ingedeeld in twee groepen, namelijk die van de pastoor en zijn omgeving en die van Sophie en haar omgeving. De dochter van Sophie, Thecla Römken (1920-2002), had de tegenwoordigheid van geest om haar moeder naar de namen van de geportretteerden te vragen, soms met aanduiding van de familierelatie, en die bij de betreffende portretfoto te noteren. Dit maakte, na 150 jaar, identificatie grotendeels mogelijk. Hierbij werd mede gebruik gemaakt van het boek *Boerenfamilies*, over de families Römken en Dämken uit 1987.

Aan veel foto's zijn achtergrondverhalen gekoppeld die illustratief zijn voor het katholieke Limburg in de tweede helft van de 19de eeuw. Het boek is een fraaie bewerking van het fotoalbum en een geslaagde poging om de foto's te duiden.

Hierbij neemt de mondelinge overlevering met de bijpassende verhalen en herinneringen een niet onbelangrijke plaats in. Bijzonder zijn de vele geneagrammen (genealogische schema's) die het mogelijk maken om de geportretteerde personen in familieverband te plaatsen. Naast een verwantschapsoverzicht van de verschillende eigenaren van het album (inmiddels zes generaties) vinden wij portretten en biografische gegevens van leden van de families Wiertz, Wals, Beumers, Franssen met nakomelingen Houben, De Lom de Berg en Canoy, de apothekersfamilie Haan, Nicolay en anderen.

Deze mooi vormgegeven uitgave is vervaardigd ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van mgr. Frans Wierts als geschenk voor zijn familie en vrienden. De resterende exemplaren zijn beschikbaar voor liefhebbers die ik dit werk warm kan aanbevelen! (FP)

40 jaar thuis in heemkunde Jaarboek 2022

Heemkunde Vereniging Landgraaf, 34 (2022), 160 pp., geïll. Prijs: € 17,50 (voor niet-leden). Kijk voor meer informatie op: www.heemkundelandgraaf.nl.

'Veertig jaar Landgraaf, veertig jaar Heemkunde in Landgraaf', aldus het voorwoord van deze bijzondere jubileumeditie. De gemeente Landgraaf bestaat uit meerdere kerkdorpen met elk zijn eigen geschiedenis. Deze kerkdorpen fuseerden in 1982 onder de nieuwe, huidige naam: Landgraaf. Het jubileumboek gaat dieper in op de veranderingen binnen de gemeente tussen 1982-2022 en dat waren er nogal wat! Kijk alleen maar eens naar de transformatie van het winkelcentrum in Schaesberg. Verder gaat het boek ook in op het oude stationsgebouw van Schaes-

berg en op 100 jaar Heilig Hart in Rimburch. Voor de inwoners van Nieuwenhagen is er een interessant artikel over de Vaechshof, een belangrijk ijkpunt in de geschiedenis van Nieuwenhagen.

Tot slot wordt er in het boek ruim aandacht besteedt aan Emile Erens. Emile was de jongere broer van de bekende schrijver Frans Erens die behoorde tot de stroming van de Tachtigers. Maar ook jongere broer Emile, die in zijn latere leven anjerkweker in Heemstede zou worden, bleek een niet onverdienstelijk schrijver. Enkele korte verhalen van zijn hand, waaronder een niet eerder gepubliceerd werk, zijn opgenomen in het boek. Deze korte verhalen geven een mooi beeld van het leven in onze contreien rond 1900. (JR)

Limburgs Tijdschrift voor Genealogie 50

Jaargang 50 (2022) 4. Uitgave: Sectie Genealogie van het Koninklijk LGOG, 38 pp., geïll. Prijs: € 7,50. Te verkrijgen bij het bureau Koninklijk LGOG, telefoon 043-3212586. Mail voor meer informatie naar: info@lgog.nl.

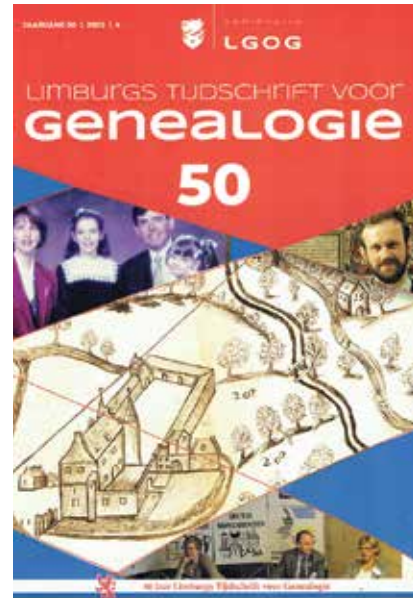
Dit nummer van het Tijdschrift voor Genealogie is verschenen bij gelegenheid van de viering van

het 50-jarig bestaan van de sectie Genealogie en bevat een viertal artikelen over de beoefening van de genealogie in Limburg. In een interview met Jacques van Rensch, voorzitter van het Koninklijk LGOG, maakt de lezer niet alleen (opnieuw) kennis met de voorzitter, maar ook met zijn activiteiten op genealogisch gebied. De bijdrage van Régis de la Haye bevat een pleidooi voor interdisciplinaire geschiedschrijving waarbij de genealogie niet als hulpwetenschap beschouwd wordt, maar als een volwaardige discipline binnen de geschiedwetenschappen. De genealoog hanteert dezelfde wetenschappelijke criteria als de historicus, alleen het onderwerp van zijn onderzoek is anders. Genealogie kan een belangrijke bijdrage leveren aan historische sociologie en historische antropologie. Een historisch demograaf kan bij het in beeld brengen van migraties niet om de genealoog heen. Recentelijk heeft de genealogie in de persoon van genealoog Funs Patelski bijgedragen aan het medisch onderzoek van het UMC Maastricht naar erfelijke hartritmestoornissen in de provincie Limburg.

De twee daaropvolgende bijdragen geven een goed voorbeeld van genealogisch onderzoek.

Joep Leerssen beschrijft de familie Van Imstenraedt en pleit voor een digitale systematische inventarisering en opslag van Limburgse kwartierstaten en afstammingstafels als bron voor verder onderzoek met het oog op een dichter, fijnmaziger en sprekender beeld van de familie-, prestige- en bezitsverhoudingen in de regio.

In zijn bijdrage over voorouders en verwanten van prof. dr. Hubert Coonen uit Echt gunt Funs Patelski ons een blik in zijn onderzoek naar hoogleraren met Limburgse wortels. Uit deze bijdrage wordt duidelijk

wat Régis de la Haye bedoelt: de genealogie geeft, juist in de bestudering van familiegeschiedenissen, een helder inzicht in de sociale en culturele ontwikkelingen van een hele regio. Bovendien is het verrassend om te constateren dat prof. Coonen verwant is aan onder anderen Formule 1 wereldkampioen Max Verstappen én aan Joep Leerssen, de auteur van het voorafgaande artikel.

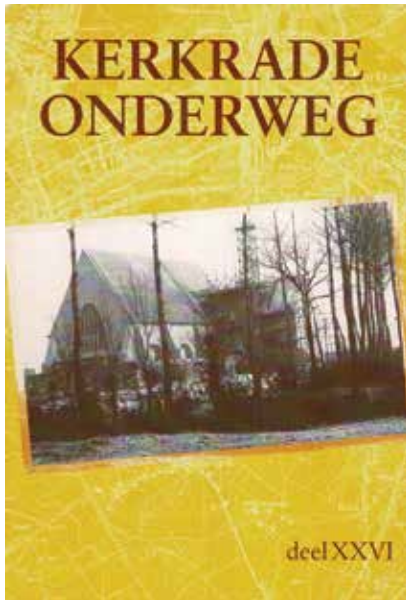
Het tijdschrift is aantrekkelijk en professioneel vormgegeven en daarom ook voor de niet-getrainde genealoog goed te lezen.

Deze aflevering van het Tijdschrift voor Genealogie werd gratis verstuurd naar de leden van het Koninklijk LGOG. Ik sluit me graag aan bij de wens van de redactie dat voortaan alle leden van het Koninklijk LGOG het tijdschrift zullen blijven ontvangen! (KL)

Kerkrade Onderweg deel XXVI

Uitgave Historische Kring Kerkrade (Kerkrade 2022), 143 pp., ISBN 978 90 70246 78 5. Prijs € 17,50.

In het 26ste deel van Kerkrade Onderweg passeert in een tiental artikelen weer een gevarieerd aan-

bod aan historische informatie over de geschiedenis van Kerkrade de revue. In een Duitstalig artikel over Ailbertus van Antoing, de stichter van de abdij Kloosterrade, wijdt Achim Bursch uit over de voleinding van diens pelgrimsbestaan. Ailbertus stierf 900 jaar geleden op 19 september 1122 op zijn thuisreis in Sechtem (bij Bonn). Bursch beschrijft Ailbertus' (pelgrims)leven en werk. Hij onderbouwt nog maar eens dat Ailbertus is begraven in de Sint-Nicolaaskapel van Sechtem en verhaalt hoe bij zijn overlijden het water in de bekken die hem werden aangereikt veranderde in wijn. Een tweede herdenkingsartikel door Boudewijn Nols gaat over de 100-jarige Grote St. Janskerk in Eygelshoven. Dit was het eerste project van het toen nog jonge architectenbureau Boosten en Ritzen. De eerste mis werd opgedragen op zondag 26 maart 1922, de kerk werd echter pas twee jaar later door bisschop Schrijnen geconsacreerd en geldt sinds 2002 als Rijksmonument.

Verdere artikelen gaan over de familie en de winkel van horlogemaker Frans Mohr (Wim Nolten); over de priester Hubert Vorage die vanaf WO I tot en met WO II spioneerde voor Frankrijk en die de Franse ver-

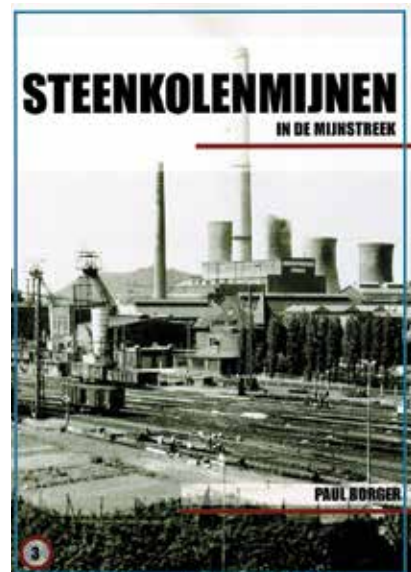
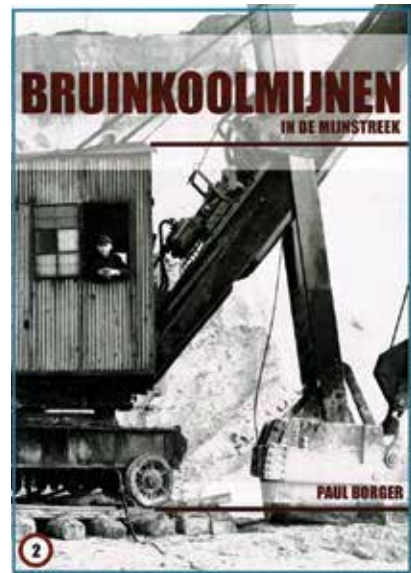
zetsbeweging de Maquis assisteerde en voor hen in Engeland in 1944 bij premier Winston Churchill een wapendropping geregeld kreeg (J.W.M. Logister-Vorage); drie generaties Coumans (Chris Kuikman); de Lückerheide (Philippe van Wersch); 44 jaar de Jeeteberger Highländer (Wim Slangen); de Joodse familie Berg (Sharon Klinkenberg-Cremers), Godfried Wirtz (Joost Reinaerts) en café-zaal Nols-Brull in Eygelshoven (Monique Hoekstra-van der Vleuten). Kortom: voor elk wat wils in deze tien interessante en lezenswaardige bijdragen! (RB)

Bruinkool- en Steenkolenmijnen in de Mijnstreek

Door Paul Borger. Bruinkoolmijnen (Hoensbroek 2022), 48 pp., ISBN 9789082697063. Prijs € 8,50; Steenkolenmijnen (Hoensbroek 2023), 48 pp., ISBN 9789082697056. Prijs € 8,50.

In twee rijk geïllustreerde A4-brochures over de fossiele mijnbouwactiviteiten in onze regio schetst de auteur in toegankelijke taal beknopt de ontginningen in de 20ste eeuw. Voor wie snel een overzicht wil hebben van de bruinkool- en/of steenkoolmijnen zijn de boekjes een mooie verkennende opstap naar meer.

De bruinkoolmijnen in onze regio waren kleinschaliger dan bijvoorbeeld in Duitsland, maar zij hebben wel een noodzakelijke bijdrage geleverd aan de instandhouding van de Nederlandse industrie en economie. De ontginning en het gebruik van bruinkool werd belangrijk en economisch rendabel in de tijd dat er een gebrek aan industriebrandstof ontstond als gevolg van de Eerste Wereldoorlog. De groeves die actief waren in Limburg passeren de revue. Ook gaat de auteur in op de vraag wat bruinkool is, op de ver-

leende concessies, het materieel, de verwerking naar briketten, et cetera. In dezelfde stijl beschrijft de auteur de twaalf steenkoolmijnen die in Limburg in de 20ste eeuw 75 jaar lang in exploitatie waren en hij blikt kort terug op de eerdere kleinschalige ontginningen sinds de 12de eeuw onder auspiciën van de abdij Kloosterrade – in de brochure overigens onjuist 'abdij Rolduc' genoemd. Het ondergrondse en bovengrondse mijnbedrijf komen aan bod, de kolenverwerking voor huisbrand (verschillende soorten 'nootjes', antraciet en eierkolen) en industrie (cokes). In beide brochures is er ook aandacht voor de 'mijn'-werkers. (RB)

193
204

205
216

